

Mateja Maček

UREJANJE KMEČKIH DOLGOV V STARI JUGOSLAVIJI

Diplomska naloga pri katedri za pravnozgodovinske vede Pravne fakultete v Ljubljani.

1. UVOD

Obdobje svetovne gospodarske krize po letu 1929, ki je zajela tudi Jugoslavijo, je obdobje hude zadolženosti, celo prezadolženosti kmetijstva. To je Kraljevino Jugoslavijo, pretežno še vedno agrarno deželo, zelo prizadelo in s problemom kmečke zadolženosti se je spopadla tudi zakonodaja.

V obdobju od leta 1932 do 1936 so izšli trije zakoni in pet uredb, ki so urejali kmečko zaščito, sprva s podaljševanjem rokov za odplačilo dolgov. Končno je zadnja uredba o likvidaciji kmečkih dolgov, ki je izšla septembra 1936, črtala polovico dolgov. Preostanek so morali kmetje plačati v dvanajstih letnih anuitetah z zakonitimi obrestmi. Če kmet ni plačeval obrokov in obresti, je zaščito izgubil. Odpisane dolgove je krila država po Privilegirani agrarni banki. Ker so denarni zavodi — upniki v času, dokler jim ni bil povrnjen denar, lahko postali nelikvidni, so smeli zadržati hranilne vloge, kar je zopet zmanjšalo vrednost teh in odpiralo možnost za bančne špekulacije (33).

Vsi ukrepi pa so vprašanje kmečke zadolženosti rešili le začasno. Leta 1937 so kmetje začeli odplačevati anuitete, ki so bile previsoko določene, kar je ponekod povzročilo vnovične zadolžitve pri zasebnikih. Že leta 1939 se je odplačevanje zaradi slabe letine zataknilo, nato pa ga je presekala vojna (34).

2. KMEČKA ZADOLŽENOST**2.1. Prva agrarna kriza**

Prva velika agrarna kriza, ki je v letih od 1875 do 1893 zajela vso Evropo razen Rusije, je nastopila predvsem zaradi konkurence z žitom velikih preokoceanskih dežel in Rusije.

Moderna kapitalistična proizvodnja je z znanstveno tehničnim napredkom povzročila gospodarsko povezanost vseh celin in omogočila cenen transport med njimi. Tako se je na evropskem tržišču pojavilo cenejše ameriško in rusko žito, kar je najbolj prizadelo evropske kmete. Prav tako je razvoj industrije z množično proizvodnjo uničil domačo hišno obrt, ki je bila sestavni del navadno majhnega kmetijskega obrata. Tretji vzrok krize pa je bilo plačevanje kmečke odveze in davkov. Kmet je z vsakoletnim plačevanjem odškodnine za svobodno zemljiško posest šele kupoval svojo samostojnost, a davčne obveznosti so ga kot formalno svobodnega in samostojnega že zavezovale.

Ta kriza ni obšla naših pokrajin, in to neprijazno srečanje kapitalizma z malimi kmeti, ki so bili v večini, se je v Sloveniji in na Hrvaškem dogajalo v letih 1850 do 1890, v Srbiji pa približno deset let pozneje. Izjema na Slovenskem je bilo Prekmurje, kjer je stanje prezadolženosti nastalo šele po prvi svetovni vojni.

Doba prve evropske agrarne krize je bila tudi doba prve prezadolženosti kmetov. Dr. Josip Vošnjak je leta 1885 v svoji razpravi *Socijalni problem in kmetski stan* napisal: »Dolгови, so pravzaprav že nasledek slabega ali nesrečnega gospodarstva in dokaz primankljaja v gospodarstvu, toda le tam, kjer je sedanji lastnik dobil kmetijo v roke brez dolgov. Koliko pa je takih srečnih lastnikov in koliko je kmetij s čistimi zemljiškimi knjigami? Ogromne številke vknjiženih dolgov nam kažejo, da so že skoraj vsi kmetski posestniki čez glavo zadolženi. In če so že iz početka bili dolгови nasledek primankljaja v letnem računu, so zdaj glavni vzrok propadanja kmetskega stanu. Kajti za poravnanje obresti je treba gotovega denarja in ravno tega dobiti, je kmetu najtežje. Zato se kaže povsod, kjer se govori ali piše o bedah in stiskah kmetskega stanu, na dolgove kakor na izvor vse nesreče in terja se nova zemljiška odveza od dolgov, podobna prvi leta 1850, s katero se je kmet oprostil tlake in desetine« (2).

Take razmere so povzročile, da je zelo pogosto pel dražbeni boben. V ilustracijo — na Dolenjskem je bilo v treh letih (1880—1882) na območju novomeškega okrožnega sodišča na dražbah prodanih 661 posestev (2). Kmetje so pod ceno izgubljali svoja posestva in predvsem revnejši ljudje so se množično izseljevali v Ameriko in

druge industrijsko razvite dežele. Tudi gospodarska konjunktura v letih od 1895 do 1914 tega izseljevanja ni zaustavila (27).

Hkrati je na slovenski vasi potekala diferenciacija. Predvsem trgovci, gostilničarji, prekupčevalci in oderuški posojilodajalci so v tem času oblikovali temelje svojemu bogastvu in s svojim delovanjem je to razslojevanje celo pospešilo kmečki propad (3).

Kapitalizem je omogočil, da je slovenski kmet to veliko krizo premagal. Veliko vlogo je igralo zadrudništvo, ki je po načelu vzajemnosti in solidarne pomoči varovalo in krepilo domače kmetijstvo. Prav tako so izseljenci s svojim denarjem podpirali domače kmetije in zavirali njihovo ekonomsko propadanje.

V inflacijski dobi po prvi svetovni vojni so se kmetije rešili dolgov, vendar je bil čas nezadolženosti kmetijstva kratek.

2.2. Vzroki kmečke zadolženosti

O vzrokih kmečke zadolženosti (prezadolženosti) je bilo napisanih veliko strokovnih člankov, in to vprašanje je bilo predmet mnogih razprav. Investicije, v gospodarski konjunkturi, izplačevanje dot, nakup zemlje v času do leta 1928 ter vedno večji obseg konzumnih dolgov (za hrano, obleko, obutev ipd.) so bili med vzroki največkrat omejnjeni.

Kmetijstvo je gospodarska panoga, ki je že od nekdaj prinašala najnižje dohodke. To pogojuje način proizvodnje, ki je odvisna od vremenskih razmer, s pomanjkanjem trdne organizacijske strukture, razdrobljenostjo. Kmet se je vedno počasi privajal novim razmeram in v času periodičnih kriz je bil najbolj oškodovan (28).

Glavni vzroki kmečke zadolženosti do leta 1932 so bile investicije v konjunkturi, ko je kmet dobro prodajal svoje pridelke in je najemal posojila, prepričan, da se bodo ugodne razmere nadaljevale in bo zlahka odplačal svoj dolg. Drugi vzrok, ki ima korenine v počasni prilagodljivosti kmetov, je bilo zmanjšanje pomena domače obrti ob množičnem pojavu industrijskih proizvodov. Zelo pomemben delež pri kmečki zadolženosti je odpadel na zapuščine in dote, dolgovi zaradi plačevanja le-teh pa so neproduktivni. Ti dolgovi v bistvu predstavljajo posebno obliko nakupa zemlje, ki ga je morala napraviti vsaka nova generacija posestnikov s tem, da je izplačala svoje brate in sestre.

Privilegirana agrarna banka je v svoji anketi leta 1932 ugotovila v treh okrajih naslednje razloge zadolžitve (2):

Razlog	Okraj Novo mesto %	Okraj Posavski Obrenovac %	Okraj Masurički %
1. nakup zemljišč	16,92	18,47	27,19
2. zidanje stavb	23,02	6,89	10,71
3. nakup živine	9,27	11,74	4,68
4. nakup poljedelskega orodja	1,42	8,18	1,17
5. špekulativna trgovina	4,06	32,36	2,09
6. razdolžitve	2,77	1,65	1,57
7. davki	0,21	1,13	0,41
8. jamstvo	0,77	0,51	32,33
9. tožarjenje	0,48	0,08	0,04
10. dediščine in dote	25,37	0,15	0,85
11. zabava	0,06	0,01	1,97
12. šolanje	0,19	0,37	2,36
13. zdravljenje	2,27	2,61	3,50
14. nakup krme	5,88	8,95	13,51
15. razno	6,96	4,28	—
16. neoznačeno	0,35	2,87	0,62

Ce obravnavamo prve štiri kategorije kot produktivne (nakup zemljišč, zidanje stavb, nakup živine in poljedelskega orodja), naslednjih pet za neproduktivne (špekulativna trgovina, razdolžitve, davki, jamstvo in tožarjenje), dediščine in dote za nasledstvo, zadnje pa kot konzumne dolgove (zabava, šolanje, zdravljenje in nakup krme) dobimo taka razmerja:

Vrsta zadolžitve	Okraj Novo mesto %	Okraj Posavski Obrenovac %	Okraj Masurički %
produktivna zadolžitve	50,63	45,03	43,75
neproduktivna zadolžitve	8,29	35,73	36,44
nasledstvo	25,37	0,15	0,85
konzum ·	8,40	11,94	18,34
razno	7,31	7,15	6,64

Prvo, na kar opozarjajo ti podatki, je, da je bila komaj polovica posojil (v Sloveniji — novomeški okraj) »produktivnih«. A produktivne naložbe so bile le v omejenem smislu res produktivne. Nakup zemljišč namreč pomeni le možnost gospodarne proizvodnje, sama proizvodnja pa je odvisna od nadaljnjih vlaganj. Denar, vložen v zemljišča, se pri majhnem kmečkem obratu normalno ne prenaša v ceno pridelkov, obresti pa tudi ne prinaša. Posojila za zidanje stavb in nakup živine sicer povečujejo obrat, a le po kvantiteti, ne pa kvalitativno. Kot čisto »produktivne« dolgove bi lahko šteli le investicije za nakup poljedelskega orodja, med katere so všteti tudi poljedelski stroji. Vendar je taka zadolženost, ki predstavlja posojila za tehnični dvig in povečanje donosa, skromno zastopana, od 1,17 % do 8,18 % (novomeški okraj le 1,42 % (2)). V krizi so padle cene pridelkov na tretjino nekdanje cene in kmetje niso zmogli plačevati niti obresti, kaj šele glavnice. Tako so dolgovi, realno gledano, izredno narasli in postavili posestnike v težak položaj.

Vse našete zunanje vzroke lahko definiramo z enim samim, notranjim in bistvenim vzrokom — nizka produktivnost kmečkega dela in z njo povezana nesposobnost izpolnjevanja obveznosti, ki jih zlasti v krizi prinaša kapitalizem.

Slovensko in vse jugoslovansko kmetijstvo je bilo zaostalo, nerazvito in zelo neučinkovito. To velja predvsem za samostojne malokmetijske obrate — družinska kmečka gospodarstva, ki so bila osrednja enota slovenske vasi. V času kapitalističnega načina proizvodnje in denarnega gospodarstva je bil malokmetijski obrat kombinacija proizvodnje blaga za trg in za lastne potrebe. Zanj pa je bilo značilno mnogo dela in malo pridelka. V svojem bistvu taka kmečka gospodarska enota ni bila kapitalistična, kajti kmet ne more prenehati s proizvodnjo, četudi mu ta ne prinaša dobička, kar pa je *conditio sine qua non* kapitalistične kmetijske proizvodnje.

Kmečki dolgovi torej niso nastali zaradi izboljševanja proizvodnje. Rodila jih je stiska — nakup ali dedovanje. Velikokrat pa so kmetje dolgove dobesedno pojedli (27). Da bi se kmet rešil iz te težke situacije, se je zadolžil, toda končni rezultat tega reševanja je bila še večja stiska.

2.3. Višina kmečkih dolgov

Resnično vrednost kmečkih dolgov je zelo težko ugotoviti, saj so podatki pri različnih avtorjih zelo različni (2, 27, 28, 29 in 30). Zato kvantitativnih podatkov ne navajam podrobno.

V dobi najhujše krize je Privilegirana agrarna banka organizirala anketo, ki naj bi ugotovila stanje kmečkih dolgov. Podatke je poslala velika večina jugoslovanskih občin (4626) s 709.525 dolžniki in skupnim dolgom 6982 milijona din. Toda tudi ti podatki, četudi uradni, niso bili povsem točni, ker so bili zbrani na podlagi subjektivnih prijav kmetov samih in imajo vse slabosti na tak način zbranih podatkov. Gotovo je, da so bili največji dolžniki mali kmetje, ki so imeli manj kot 10 ha obdelovalne zemlje. Po ocenah je njihov dolg znašal nad 80 % vseh zadolžitvev.

Po izdaji uredbe o likvidaciji kmečkih dolgov (Z17) se je pokazalo, da so bili podatki ankete PAB kar točni. Ocenjene vsote kmečkih dolgov pri posameznih avtorjih so bile vseeno previsoke.

Najbolj točni in resnični so podatki o višini dolgov, ki so jih denarni zavodi odstopili Privilegirani agrarni banki. Po letnem poročilu PAB za leto 1937 so ji denarne ustanove odstopile 652 tisoč dolžnikov s skupnim dolgom 2746 milijonov din. Na področju ljubljanske podružnice — v Sloveniji — 47.863 dolžnikov s 479,6 milijonov din dolgov (29).

Vendar moramo pri ocenjevanju višine kmečkih dolgov upoštevati, da se je tudi v Sloveniji kljub dobro razvitemu in organiziranemu finančnemu kapitalu (banke, hranilnice, posojilnice in zadruga) velik del predvsem malih kmetov zadolževal pri zasebnikih. V drugih delih države, predvsem v Srbiji, pa so sploh poznali predvsem to obliko zadolževanja. V srbskem izrazoslovju se to kaže v besedah »lihvar« ali »zelenišča«, ki pomenita zasebnike — upnike, ki se ukvarjajo s posojanjem denarja — ponavadi za odušne obresti (27). Takih dolžniškoupniških razmerij uredba o likvidaciji kmečkih dolgov ni urejevala. Resnična višina teh dolgov ni in tudi ne more biti znana,

saj se ti dolgovi ponavadi niso vknjiževali v zemljiško knjigo in so pogosto ta razmerja nastajala in obstajala brez vsakršnih listin.

Prav tako ne smemo prezreti dejstva, da v končne številke dolgov, ki jih je prevzela Privilegirana agrarna banka, niso všteti dolgovi pri denarnih zavodih, ki jih le-ti niso odstopili omenjeni ustanovi. Mnogi dolžniki so namreč prosili svoje denarne zavode — predvsem zadruge, hranilnice in posojilnice — naj jih zadržijo kot svoje dolžnike.

Kljub temu, da ne moremo z gotovostjo govoriti o resnični višini vseh kmečkih dolgov, moremo ugotoviti, da so bile številke zelo visoke. Zadolženost je bila tako visoka in obsežna, da je hromila celotno gospodarstvo in zavirala redno poslovanje finančno-kreditnih organizacij po vsej državi.

3. REŠEVANJE KMEČKE ZADOLŽENOSTI

Ureditev reševanja kmečke zadolženosti je bilo težko in kompleksno vprašanje, s katerim so se spopadale vlade različnih srednjeevropskih držav, ki jih je pestila agrarna kriza, kar je onemogočalo normalno funkcioniranje gospodarskega sistema (28). Vsaka je na svoj način iskala pot iz krize.

Problem kmečkih dolgov je bil od leta 1931 stalno predmet razprav jugoslovanške vlade. Prvo rešitev, samo začasno, je prinesel *Zakon o zaščiti kmetov in uveljavitvi poedinih predpisov zakona o izvršbi in zavarovanju* (Z1), ki je stopil v veljavo 20. aprila 1932. Zakon je uvedel moratorij za kmečke dolgove. Ker trajna rešitev še ni bila pripravljena, sta zakona 20. oktobra 1932 in 20. decembra istega leta podaljševala njegovo veljavnost. Zakonodajalec se je zavedal začasnosti zakona o zaščiti kmetov in je pooblastil vlado za izdajanje potrebnih uredb z zakonsko močjo.

Predpise zakona o zaščiti kmetov je delno spreminjala *Uredba o izpremembah in dopolnitvah zakona o zaščiti kmetov* (Z5), ki je stopila v veljavo 11. avgusta 1933.

23. novembra 1933 je stopila v veljavo *Uredba o zaščiti kmetov* (Z6). Ta je predpisala načrt odplačevanja kmečkih dolgov v dvanajstih letih.

Druga *Uredba o zaščiti kmetov* (Z7) je izšla 27. avgusta 1934. Novosti, ki jih je uvedla, so bile pretežno v korist upnikom. Odplačilni načrt te uredbe je natančno določal anuitete in obresti za posamezno odplačilno leto ter je ločeval dolgove pri zasebnikih in dolgove pri denarnih zavodih.

8. oktobra 1935 je stopila v veljavo *Uredba o zaščiti kmetov* (Z12) — že tretja po vrsti. Tudi ti predpisi so še vedno pomenili le začasno rešitev, vsebovali pa so veliko novosti pri urejanju razmerij med dolžniki in upniki. Težišče te uredbe je bilo znižanje dolgov zaščitenih kmečkih dolžnikov, katerih skupna zadolženost je presegala polovico vrednosti njihovega celotnega imetja.

Dokončno ureditev kmečke zadolženosti je vsebovala *Uredba o likvidaciji kmetških dolgov* (Z17), ki je dobila kognentni značaj 26. septembra 1936. Z njo so se vsi kmečki dolgovi pri denarnih zavodih prenesli na Privilegirano agrarno banko, hkrati pa so se znižali na polovico. Preostali del dolga, ki ga je prevzela PAB, naj bi kmetje vrnili v dvanajstih letnih obrokih.

Da je bilo reševanje kmečke zadolženosti v Kraljevini Jugoslaviji res zapleteno vprašanje, ki je zahtevalo novo celovito urejevanje, nam kaže tudi izjava kmetijskega ministra Svetozarja Stankovića, ki je za vojvodinski tednik Jugoslovenski sever povedal v času zadnjih priprav dokončne ureditve kmečke zadolženosti, ki jo je vsebovala uredba o likvidaciji kmečkih dolgov (Z17). Rekel je: »Temu vprašanju se trenutno pripisuje največji pomen. Doslej so ga poskušali rešiti že na več načinov. Po mojem predlogu bi bilo potrebno osnovati likvidacijsko banko, ki bi plačala denarnim zavodom dolgove, kmetje pa bi v dolgoročnih obrokih plačevali svoje dolgove naravnost državi, skupaj z davki. Moj predlog dosedaj ni bil sprejet, ker bi vzbudil dojem inflacije. Poleg tega predloga je obstojal načrt skupine poslancev JRZ, ki je predvideval popolno razdolžitve, a tudi iz tega ni bilo nič. Sedaj bomo reševali vsa vprašanja po stari uredbi. Mogoče bodo neke stvari dopolnjene in popravljene.«

V naslednjih poglavjih obravnavam navedene zakonodajne akte podrobneje, skupaj s pravilniki in avtentičnimi tolmačenji, ki so definirali njihovo izvajanje. Ustavila sem se tudi ob praktičnih posledicah reševanja kmečke zaščite, predvsem za slovenske zadruge in druge denarne zavode.

3.1. Zakon o zaščiti kmetov in o uveljavitvi poedinih predpisov zakona o izvršbi in zavarovanju in zakona o podaljšanju njegove veljavnosti

20. aprila 1932 je bil v Službenih novinah Kraljevine Jugoslavije objavljen zakon o zaščiti kmetov in o uveljavitvi poedinih predpisov zakona o izvršbi in zavarovanju (v nadaljevanju: zakon o zaščiti kmetov, Z1), ki ga je na svoji redni seji 12. aprila potrdila narodna skupščina, senat pa 15. aprila, in ki je z dnem objave stopil v veljavo. Izjema je bil paragraf 4, ki je uveljavljal nekatere enotne predpise zakona o iz-

vršbi in zavarovanju in je dobil obvezno moč 15 dni po razglasitvi, torej s 6. majem 1932. Veljavnost zakona je bila omejena do izdaje zakona o konverziji kmečkih dolgov, najdalj pa 6 mesecev, torej do 20. oktobra. Ker napovedani zakon o konverziji dolgov ni izšel, kmetje pa so še vedno nujno potrebovali zaščito, je bil 20. oktobra objavljen v Službenih novinah zakon o podaljšanju veljavnosti zakona o zaščiti kmetov (Z3) z veljavnostjo do 20. decembra 1932. Hkrati je zakon o podaljšanju prinesel tudi nekatere nebitvene spremembe in dopolnitve. Toda tudi z zadnjim dnem veljavnosti še ni bil dokončno pripravljen nov zakon in ponovno je bilo treba podaljšati začasno zaščito. Tretji začasni zakon z dne 20. decembra 1932 (Z4) je vseboval tudi nekaj bistvenih novosti, njegova veljavnost pa definirana do izdaje in obvezne moči novega zakona o zaščiti kmetov in ureditvi kreditnih odnosov v državi.

Po določilih zakona o zaščiti kmetov in nadaljnjih zakonih, ki so podaljševali njegovo veljavnost, so bile z 20. aprilom 1932 odložene vse prisilne dražbe kmečkih nepremičnin in premičnin, ki so bile do tega dne že v teku. Nove prodaje pa niso bile dovoljene. Prav tako so bile prepovedane vse prisilne uprave in odvzemi premičnih stvari, ki bi bile izvedene zaradi izvršbe ali zavarovanja terjatev. Ta določila pa so veljala tudi za vse osebe, ki so bile zavezane za dolgove kmetov kot poroki ali solidarni dolžniki.

Po določbah zakona je bila zaščita namenjena kmetom in paragraf 6 je definiral, kdo kmet je. Po zakonu o zaščiti kmetov je bil kmet vsakdo, ki je obdeloval zemljo sam ali s člani svoje družine in je njegov obdavčeni dohodek izviral predvsem iz kmetijske dejavnosti. Pri tem pa njegovo posestvo ni smelo presegati 75 ha ornih (za obdelovanje sposobnih) zemljišč (njive, sadovnjaki, vinogradi, travniki [sic!], izvzeti so bili pašniki), pri družinski zadrugi pa 150 ha ornih zemljišč. Prav tako se je status kmeta priznal vsem, ki so morali zaradi bolezni ali pomanjkanja potrebnih delovnih moči v družini ali zaradi drugih opravičljivih razlogov obdelovati zemljo s pomočjo drugih oseb, ki niso bili družinski člani. Mladoletne otroke kmetov so v času njihove mladostnosti (do 21 leta) prav tako šteli za kmete, enako pa se je obravnavala tudi kmečka zapuščina, dokler se ni izročila dedičem.

Na zahtevo kmeta — dolžnika ali pa na zahtevo sodišča (izvršilnega oblastva) so izdajale občine (občinska sodišča ali občinska poglavarstva) po zakonskih predpisih potrdila, ki jih je moralo potrditi tudi pristojno sresko načelstvo, razen če jih ni izdalo mestno načelstvo kot prvostopenjski organ. V primeru dvoma, ali nekomu pripada status kmeta ali ne (v smislu določil zakona), je odločalo sodišče na podlagi izvršenih poizvedb.

Zaščite niso imele vse terjatve. Izvzete so bile terjatve Narodne banke, Državne hipotekarne banke, Privilegirane agrarne banke ter javne dajatve (davki itd.), dolgovi, ki so nastali zaradi nakupa živil, obleke in obutve in so bili narejeni po 20. oktobru 1932, alimentacijske terjatve za vzdrževanje, terjatve, ki so izvirale iz kaznivih dejanj, terjatve za povzročeno škodo na polju, terjatve iz naslova plač in mezd osebam zaposlenim v gospodarstvu dolžnika, zakupnine in najemnine, terjatve zdravnikov in lekarnarjev ter za pogrebne stroške in terjatve obrtnikov za izvršena obrtniška dela po 20. oktobru 1932. Privilegirane terjatve so bili tudi novi dolgovi, ki so nastali po 20. aprilu 1932 in so bili dejansko novi ter niso nastali z novacijo (prenosom ali obnovo) starega dolga.

2. paragraf je obravnaval posledice prisilne javne prodaje (dražbe), opravljene po 19. marcu 1932, torej po dnevu, ko je bil vložen predlog zakona o zaščiti kmetov pri narodnem predstavnštvu, in je bil kupec sam zahtevajoči upnik ali pa je bil z njim v sorodu ali v svaštvo do drugega kolena oziroma njegov pooblaščenec. Kupec je moral vrniti kmetu kupljene nepremičnine in premičnine, če mu je kmet vrnil kupnino s 6 % obrestmi na leto od dne, ko mu je kupec denar izročil. Če vrnitev ni bila mogoča, je bil dolžan kupec vrniti pravo vrednost, ki so jo stvari imele na dan dražbe, kmet pa je moral vrniti kupnino z obrestmi. To povračilo se je smelo zahtevati le do 20. oktobra 1932. Kmet — zavezanec je bil upravičen tudi do povrnitve škode, ki jo je utrpel zaradi nemožnosti vrnitve ali vrnitve z bremenom ali vrnitve v poslabšanem stanju.

Pomembne so bile določbe glede obresti. Zakonodajalec je hotel predvsem zaščititi kmeta pred oderuški obrestmi, ki so jih zahtevali zlasti v južnih krajih države, kjer združništvo še ni bilo razvito (kot v Sloveniji — Dravski banovini), ni pa ga hotel popolnoma oprostiti obresti (1). Nasprotno je zakon še izrecno določal, da je kmet dolžan plačati obresti in sicer tudi od terjatev, katere prisilna izterjava je bila odložena. Višina obresti je bila 6 % in to od dne tožbe, razen če niso bile s sodno odločbo, poravnava ali drugim izvršilnim naslovom določene nižje obresti. Obresti so torej smele znašati največ 6 %. Izjema od tega pravila je bila, če je upnik prostovoljno dovolil kmetu — dolžniku, da se odloži plačilo terjatve, ki je dospela, in sicer pred vloženo tožbo zaradi njenega plačila, ali če je odstopil od že začete pravde, ne da bi zahteval kakršnekoli pravdne stroške. V takem primeru so se smele določiti višje obresti, največ 10 % na leto, ne glede na višino prej dogovorjenih obresti. Pred-

pogoj, da so se določile tako visoke obresti, je bila prostovoljna opustitev izterjanja, oziroma umaknitev tožbe brez stroškov za dolžnika.

Zakon je predvideval tudi morebitno izigravanje zakonskih določil glede obresti in je skušal to preprečiti z določbo, ki je odrejala, da se morajo v najvišji znesek letnih obresti vštetiti tudi vsa postranska plačila in dajatve, za katere se je dolžnik zavezal poleg obresti. Take dajatve so bile provizije, pogodbenne kazni, stroški in podobno. Večkrat se je namreč dogajalo, da so bile obresti formalno majhne in so ustrezale zakonskim predpisom, vendar pa je moral dolžnik pod različnimi drugimi naslovi poleg teh obresti plačevati še druge dajatve. Mnogokrat so bile dejanske obresti — in te so pomembne ne glede na naslov — izredno visoke (1).

Ce je pobral upnik, čeprav z dolžnikovo privolitvijo, za obresti, provizijo, stroške ali podobno višji znesek kot so ga dopuščali predpisi, se je na dolžnikovo zahtevo presežek odbil od glavnice. Tako ravnanje upnikov pa je pomenilo tudi kaznivo dejanje, ki se je kaznovalo kot prestopok z zaporom do šest mesecev in denarno kaznijo do 5000 din, če ni njegovo dejanje strožje kaznoval kazenski zakon (Z14). Zaščita je šla tako daleč, da je smel dolžnik zahtevati povračilo takega presežka, tudi če je dolg že popolnoma odplačal. Določilo o vračunanju presežka obresti preko dopustne višine in dolžnosti vračati ta presežek se je uporabljalo za obresti, plačane od 20. aprila 1932 dalje.

Ničen je bil dogovor o obrestih, če so le-te presegle najvišjo dovoljeno stopnjo. Prekomernih obresti sodišče ni smelo prisojati in ne zavarovati, niti v izvršilnem postopku izterjevati, tudi če so bile določene s pravnomočno sodbo ali drugim izvršilnim naslovom. Tu je šel zakon celo tako daleč, da je spreminjal — v zvezi z obrestmi — celo že pravnomočne sodbe sodišč, izrečene v posameznih spornih zadevah.

Kot je bilo že omenjeno, zakonodajalec tudi v času trajanja zaščite ni hotel opustiti kmeta plačevanja primernih obresti. Nasprotno, upniku je izrecno dal pravico, da morebiti tudi po izvršilni poti pride do plačila zapadlih obresti. Upnik je lahko zahteval pri sodišču nadaljevanje odložene, javne, prisilne prodaje premičnine ali nepremičnine ali nadaljevanje ustavljene prisilne uprave za poplačilo zapadlih obresti. Smel je tudi zahtevati novo prisilno prodajo ali novo prisilno upravo.

Obresti, ki niso bile plačane do uveljavitve tretjega zakona o zaščiti kmetov, so se, če niso presegle dovoljene višine, vračunale v glavnico.

Pri meničnih dolgovih je moral dolžnik poleg plačila obresti izdati novo menico in to s podpismi kot na prejšnji menici, če pa to ni bilo možno, pa s podpismi enake veljave. Če dolžnik tega ni storil, je nosil stroške protesta in morebitne tožbe. Če se je upnik branil sprejeti obresti, ki mu jih je dolžnik ponujal v zakoniti višini, ali ni hotel sprejeti nove menice, je smel dolžnik položiti denar oziroma menico pri okrajnem sodišču. S tem se je izognil škodljivim posledicam zamude plačila.

Pomembno je določilo, ki ureja primer, da je dolžnik v primeru tožbe takoj priznal svoj dolg in dokazal, da je izpolnil vse obveznosti nasproti upniku po predpisih zakona o zaščiti kmetov. V taki situaciji je pravdne stroške nosil upnik sam.

Ce upnik svoje terjatve ni imel dovolj zavarovan, je smel zahtevati od dolžnika primerno zavarovanje, in če tega ni dobil, je imel možnost zahtevati zavarovanje na sodišču. Stroški morebitne pravde, s katero se je zahtevalo zavarovanje in izvršitev, so se prišteli h glavnici. Če pa je upnik, ki je imel zadostno zavarovanje, vložil predlog za novo zavarovanje in je bilo sodišču znano, da je bil predlog neutemeljen, se je tak zahtevek zavrnil po uradni dolžnosti. V primeru, da sodišču niso bile znane razmere, je smel dolžnik predlagati zavrnitev upnikovega predloga o novem zavarovanju. Seveda je moral svojo zahtevo utemeljiti z dokazi.

Do 20. decembra 1932 so zadruge hkrati z drugimi privilegiranimi denarnimi zavodi imele izjemen položaj. Njihove terjatve so bile izjema od pravil, ki jih je uveljavljal zakon o zaščiti kmeta. Paragraf 8 z dne 19. aprila 1932 (Z1) je določal, da se predpisi zakona ne uporabljajo za zadruge (razen paragraf 4). Tudi zakon z dne 20. oktobra 1932 (Z3) ni tu nič spremenil, pač pa je tretji zakon bistveno spremenil položaj zadrug. Zakon z dne 20. decembra 1932 (Z4) je postavil zadrugo med neprilegirane upnike in le Narodna banka je med denarnimi zavodi ohranila svoj izjemen položaj. Ker pa je zadnji zakon samo podaljševal veljavnost zakonov iz aprila in oktobra, so se morali po 20. decembru 1932 za zadruge uporabljati predpisi in vsa zakonska določila prejšnjih dveh zakonov.

Vprašanje, ki ga zakon ni rešil, rešilo pa ga ni niti pojasnilo k zakonu o zaščiti kmetov (Z2), ki ga je izdalo ministrstvo za kmetijstvo, je bilo vprašanje, koliko smejo znašati obresti za zadrugne terjatve, ki še niso dospele v plačilo. Tiskani obrazec zadolžnice, ki so ga običajno uporabljale slovenske zadruge, pa posredno daje odgovor. Obrazec je namreč vseboval besedilo, da se dolžnik zavezuje vrniti posojilo »do gotove dobe« ali pa tudi prej na vsakokratno zahtevo upnice, ne da bi morala le-ta posojilo prej odpovedati. Iz besedila torej izhaja, da je zadruga vsak hip lahko zahtevala vrnitev posojila. Če pa zadruga te svoje pravice ni uveljavila, pomeni, da je pro-

stovoljno dovolila dolžniku odložitve plačila terjatve in se zato lahko uporabljajo zakonska določila, ki predvidevajo obresti do 10 %.

Zakon je bil s svojima podaljšavama veljavnosti le začasna rešitev. Vendar pa se je jasno pokazalo, da zaželenega uspeha ni prinesel. Nasprotno — še bolj očitno je postalo, da je dokončna ureditev nujno potrebna. Vzrok odlaganja dokončnega reševanja kmečke zadolženosti je bil predvsem v potrebni uskladitvi in zadovoljitvi nasprotujočih si interesov upnika in dolžnika, kar seveda ni bilo lahko.

Očitno se je tega zavedal tudi zakonodajalec, in je zato s 6. členom zadnjega zakona o zaščiti kmetov (Z4) pooblastil ministrski svet, da izdaja potrebne uredbe z zakonsko močjo, in to z rokom veljavnosti najdalj do enega leta.

3.2. Uredba o izpremembah in dopolnitvah zakona o zaščiti kmetov

V času veljavnosti zakona o zaščiti kmetov z dne 20. decembra 1932 (Z4) je bila izdana na podlagi 6. člena tega normativnega akta uredba o izpremembah in dopolnitvah zakona o zaščiti kmetov in uveljavitvi poedinih predpisov zakona o izvršbi in zavarovanju (Z5), ki je bila objavljena v Službenih novinah 11. avgusta 1933 in je z objavo dobila kogentni značaj.

Po tej uredbi so bili iz kmečke zaščite izvzeti dolgovi, ki so nastali z nakupom kmečkih posestev in je bila cena dogovorjena v celoti ali večinoma z določeno količino kmetijskih pridelkov (ne glede na to, ali se je morala izplačati v naravi ali v denarju po dnevni ceni domačega blagovnega trga). Pri tem pa se zaščita ni odvezala dolgu, ki ustreza tistemu delu cene, ki je določena s fiksno določenim denarnim zneskom.

Ta določila so se uporabljala samo, če so dolžnikovi dohodki omogočali izplačilo v naravi in vračanje dolga ni škodovalo nujnemu vzdrževanju dolžnika, njegove družine in za plačevanje javnih davščin.

3.3. Uredba o zaščiti kmetov s 23. novembra 1933

Na predlog predsednika ministrskega sveta in ministra za kmetijstvo Srškića, ministra pravde, ministra za trgovino in industrijo ter finančnega ministra, je ministrski svet na svoji seji 22. novembra 1933 predpisal uredbo osrednje vlade o zaščiti kmetov, ki je stopila v veljavo z dnem objave v Službenih novinah 23. novembra 1933 (Z6).

Uredba, ki je imela zakonsko moč, je postavila upnike in dolžnike v položaj, da so vedeli, kaj lahko pričakujejo v prihodnosti (4). Dolžniki so morali poravnati svoje obveznosti, toda z bistvenimi olajšavami glede rokov, obresti in načina plačila, upniki pa so dobili zagotovilo, da bodo njihove terjatve poravnane, čeprav v daljšem obdobju in z nižjimi obrestmi.

Po 1. členu uredbe so plačevali dolgove, nastale pred 20. aprilom 1932 po teh predpisih le kmetje in osebe, ki so bile v času zadolžitve kmetje. Uredba je pojem kmeta, ki ga je postavil zakon o zaščiti kmeta iz leta 1932 (Z1), razširila. Zemljiški maksimum pri rodbinskih zadrugah, ki jih v Sloveniji, takratni Dravski banovini, ni bilo, zelo pa so bile razširjene v Srbiji, se je zvišal na 200 ha obdelovalnih zemljišč. Hkrati pa so status kmeta pridobile tudi osebe, ki so same ali s svojo družino obdelovale tuja zemljišča, če jim je bilo kmetijstvo glavni poklic in razen uslužbenškega davka niso plačevali nobenega drugega davka. Pod to oznako so zaščito pridobili vinčarji, ki jih dotedanji zakoni niso ščitili.

Zaščita se je razširila tudi na osebe, ki so se kot starešine družinske zadruge ali posamezne rodbine ali kot člani teh ukvarjale z drugimi postranskimi pridobitnimi posli, kot so npr. preprodaja, hišna industrija, ribarstvo, prevoznništvo, brodarstvo itd. in to z namenom, da bi svoji zadrugi ali rodbini, ki je obdržala vse znake kmeta, pridobili več zaslužka. Ti predpisi so zaobjeli tudi male kmete, pomembno pa je, da so status kmeta pridobili tudi bajtarji in kajzarji. Tem njihovo posestvo ni zagotavljalo potrebnih sredstev za preživetje. Zato so iskali postranski zaslužek v navedenih dejavnostih.

Poudariti je treba, da je bila zaščiten le oseba, ki je imela značaj kmeta v času zadolžitve. Pomemben je bil čas zadolžitve, poznejše spremembe pa niso vplivale. Določitev, v katerem trenutku mora dolžnik biti kmet, je bila velikega praktičnega pomena. Pogosti so bili namreč primeri, da je bil dolžnik v času najetja posojila kmet in lesni trgovec ali obrtnik, in je potreboval posojilo v zvezi s trgovino. Zaradi krize pa je opustil trgovanje ali obrt in postal samo kmet. Taki osebi seveda ni pripadala zaščita, če je večina njegovega takratnega neposrednega davka izvirala iz trgovine oziroma obrti, skratka ne iz kmetijstva (4).

Najvažnejše določilo in glavni poudarek nove uredbe je vseboval tretji člen, ki je obravnaval način odplačevanja dolgov. Kmet naj bi plačal svoje dolgove upnikom v dvanajstih letih po načrtu, ki je razlikoval dolg pri zasebnikih in dolg pri denarnih zavodih (zadrugah itd.).

ODPLAČILNI NAČRT

Leto	Pri zasebnikih %	Pri denarnih zavodih %
prvo	6,00	6,00
drugo	6,60	6,75
tretje	7,28	7,65
četrt	8,06	8,94
peto	8,84	10,76
šesto	9,75	12,68
sedmo	10,72	14,72
osmo	11,84	15,64
deveto	13,06	16,85
deseto	14,36	17,38
enajsto	15,94	17,85
dvanajsto	17,55	18,78
skupaj	130,00	154,00

Odplačevanje dolga je bilo natančno urejeno. V začetku so bili obroki majhni in so se šele v petem letu pri dolgovih denarnih zavodov, oziroma v sedmem letu pri dolgovih zasebnikov dvignili preko 10 % glavnice. Težnja uredbodajalca je bila, da se kmetu olajša plačevanje prva leta in ga šele, ko se nekoliko gospodarsko opomore, zaveže k plačevanju višjih obrokov. Prvi obrok je zapadel v vplačilo takoj, dolžnik pa ga je bil dolžan plačati najpozneje do 15. novembra 1934. Ostali obroki pa so se morali poravnati najkasneje do 15. novembra vsakega leta.

Glede izračunavanja in odplačevanja so veljala določena načela in pravila. Najprej so izračunali višino dolga, ki je izviral iz časa pred 20. aprilom 1932, po vrednosti, ki jo je znesek imel 23. novembra 1933. To so dobili tako, da so glavnici dolga pribili še neplačane in zastarane obresti in druga postranska plačila (npr. opominjevalni in izterjevalni stroški). Ti prištvek glavnice za čas od 20. aprila 1932 naprej pa niso smeli presegati letne višine 6 % (izjemoma 10 %), ki so jo dopuščali predpisi parag. 3 odst. 1 zakona o zaščiti kmetov (Z1). Če je upnik po 20. aprilu 1932 dobil poplačane višje obresti, se je presežek odbil od glavnice (16).

Pri meničnih dolgovih so se morale poleg plačila obrokov izdajati še nove menice, in to s podpisi kot na prejšnji menici, če pa to ni bilo možno, pa s podpisi enake veljave. Če dolžnik tega ni storil, je nosil stroške protesta in morebitne tožbe. Spore o veljavnosti novih podpisov je reševalo sresko sodišče na zahtevo ene od strank. Sodišče je reševalo te spore v nepravdnem postopku in zoper njegovo odločitev ni bila dopustna pritožba.

Že iztožene, toda še ne izterjane menične dolgove so lahko dolžniki v zakonskem roku zamenjali z novimi menicami, ker drugače niso mogli uporabljati zaščitnih predpisov uredbe.

Vse, kar je veljalo za glavnega dolžnika, je veljalo tudi za poroke in solidarne dolžnike. Če se je upnik branil sprejeti vsoto, ki mu jo je dolžnik ponudil v zakoniti višini oziroma pri meničnih dolgovih vsoto in nove menice, je dolžnik mogel položiti denar in morebitne menice pri sreskem sodišču. S tem se je izognil škodljivim posledicam zamude plačila.

Posebno ugodnost je nudila uredba tistim dolžnikom, ki so poplačali svoj dolg v krajšem času, kot ga je predpisala. Za vsako skrajšano leto se je znižal preostali znesek dolga za 2 %.

Dolžnik, ki je ostal v zaostanku s plačilom treh letnih obrokov, je izgubil pravico do ugodnosti zaščite. Upnik je smel takoj zahtevati plačilo vsega dolga, tudi po sodni in izvršilni poti.

Izjemen položaj so imeli manjši kmečki dolgov do zneska 1200 din. Ta znesek se je moral plačati v treh enakih zaporednih letnih obrokih od 23. novembra 1933 dalje. Pri teh dolgovih je smela znašati obrestna mera največ 7 %, pri tem so se vračunavale tudi vse ostale stranske dajatve. Triletni rok se je podajšal na pet let za tiste dolžnike, ki so z občinskimi potrdilom, potrjenim od sreskega načelnika, dokazali, da imajo več takih dolgov do zneska 1200 din pri različnih upnikih, in da skupna vsota vseh teh dolgov ne presega zneska 3600 din. Zoper tako odločbo sreskega načelnika pritožba ni bila dovoljena. Tudi pri teh dolgovih je veljala olajšava za predčasno poplačan dolg (2 % odbitek). Zaščito pa je prav tako izgubil dolžnik, ki je bil v triletnem zaostanku s plačilom.

Ničen je bil vsak dogovor, če so dogovorjene obresti presegale navedeno: dovoljeno najvišjo stopnjo. Posledice prekomernih in nezakonitih obresti so bile enake, kot jih je predpisal začasni zakon o zaščiti kmeta.

Z uveljavitvijo nove uredbe so se odložile vse prisilne prodaje (dražbe) premočnin in nepremičnin kmetov, razen privilegiranih terjatev. Ustavile so se tudi vse prisilne uprave ali odvzemi premočnin, uvedeni zaradi izvršbe ali zavarovanja. Nove prisilne prodaje ali prisilne uprave in novi odvzemi premočnin so se smeli dovoliti edino le zaradi prisilnega izplačila obrokov. To je pomenilo, da je bila v obdobju prvih treh let prepovedana vsaka izvršba nasproti kmetom, po treh letih pa je bila dopustna le, če dolжник ni izpolnjeval svojih obveznosti in je zato izgubil zaščito. Odločbe o odložitvi oziroma ustavitvi izvršbe je izdajalo izvršilno sodišče samo po uradni dolžnosti, če mu je bilo znano, da je dolжник zaščiten kmet. Drugače pa je sodišče postopalo na zahtevo stranke. Prisilna uprava se je ustavila samo na zahtevo strank in nepremičnina se je takoj vrnila lastniku. Če pa je sekvester zemljo obdelal sam ali jo je dal v zakup, se je nepremičnina vrnila šele potem, ko so bili pobrani pridelki.

Upnik je smel zahtevati primerno zavarovanje za svoje terjatve, npr. vknjižbo zastavne pravice v zemljiško knjigo. Zahtevo pa je moralo sodišče zavrniti po uradni dolžnosti, če je bilo iz sodnih aktov razvidno, da je bila upnikova terjatev dovolj zavarovana. Če sodišču to ni bilo znano, je smel to zahtevati dolжник, pri tem pa je moral predložiti dokaze za svojo zahtevo.

Tudi ta uredba je iz zaščite izvzela nekatere terjatve. Privilegirani dolgovi so bili isti, kot jih je določil zakon o zaščiti kmetov (Z1) in uredba o izpremembah in dopolnitvah tega zakona (Z5). Novo je bilo to, da so bili dolgovi, ki so izvirali iz nakupa živil, obleke in obutve do vrednosti 500 din zaščiteni, če so se pretvorili v menične dolgove.

Uredba je enako kot zakon o zaščiti kmetov urejala primer, ko je dolжник v pravnem postopku takoj priznal svoj dolg in dokazal, da je poravnal vse obveznosti, ki jih je imel po predpisih. Stroške tožbe je nosil tožnik — upnik. A uredba je bila še natančnejša in je izrecno določala, da v pravnem, izvršilnem in zavarovalnem postopku zaradi kmečkih dolgov upniku v nobenem primeru ne pripada pravica do povračila stroškov za odvetnika.

Uredba je ščitila tudi upnike pred dolžniki — kmeti, ki so z namenom, da oškodujejo svojega upnika, odtujevali ali obremenjevali svojo lastnino. Taki kmetje so izgubili zaščito, poleg tega pa so morebiti odgovarjali tudi po določilih zakona o pobjanju pravnih del izven konkurza (Z15) in po kazenskem zakonu (Z14). Uredba pa ni urejala primera, da bi zaščiteni dolжник na kakšen drug način, torej ne z odtujevanjem ali obremenjevanjem, ampak na primer s prekomernim izsekavanjem gozda skušal oškodovati upnika. V takem primeru je imel upnik na razpolago sredstva, ki so jih določali drugi zakoni (4).

Uredba je priznala upnikovim terjatvam na podlagi zaščitenih kmečkih dolgov prvenstvo do reeskonta ali lombarda pri vseh državnih in privilegiranih denarnih zavodih po običajnih pogojih; in to do višine 50 % terjatev. Vlada naj bi preskrbela sporazumno z omenjenimi zavodi potrebna sredstva. Iz govora predsednika ministrskega sveta, ki ga je imel dan pred izdajo novih gospodarskih uredb, torej 21. novembra 1933, pa je bilo razvidno, da je vlada v ta namen preskrbela milijardo din za prva tri leta za nove kredite upnikom.

Z novo uredbo je prenehal veljati zakon o zaščiti kmetov (Z1) in zakona, ki sta podaljševala njegovo veljavnost in ga deloma spreminjala (Z3 in Z4). Uredba sama je predvidevala in določala, da bo izšel pravilnik in, če bo potrebna, razloga enotnih predpisov, a do tega ni prišlo.

Ker se je v praksi zastavljala kopica vprašanj v zvezi s poslovanjem kmečkih kreditnih zadrug, so v mesecu januarju 1934 osrednje organizacije denarnih zavodov v Sloveniji objavile v dnevnikih in tednikih pojasnila k izvajanju uredbe. Zveza slovenskih zadrug je izdala obrazec za obveščanje dolžnika o stanju njegovega računa (dolg in obresti), ta obrazec pa je vseboval tudi pravni pouk o načinu in rokih plačevanja in posledicah neizpolnitve (6). Prav tako pa je Zveza izdala tudi pravilnik o izvajanju uredbe (7).

3.4. Uredba o zaščiti kmetov s 27. avgusta 1934

Na predlog ministra pravde, kmetijskega ministra in ministra za industrijo in trgovino je ministrski svet Kraljevine Jugoslavije na svoji seji 3. avgusta 1934 predpisal uredbo o zaščiti kmetov (Z7), ki je bila objavljena 27. avgusta 1934 v Službenih novinah in je s tem dnem stopila v veljavo. Hkrati je prenehala veljati uredba o zaščiti kmetov z dne 22. novembra 1933 (Z6).

Nová uredba je bila pretežno enaka prejšnji, večinoma je imela celo isto besedilo. Spremembe pa, ki jih je prinesla, so bile v glavnem v korist upnikov.

Eno najbolj spornih vprašanj — kdo je zaščiten, kmet — je uredba natančneje uredila. Vendar kljub temu ni dala zadovoljivega odgovora na vsa mnogovrstna s tem združena vprašanja, ki so se zastavljala v praksi (5). Uredila je zaščito omožene žene, ki je živela skupaj z možem. Do uvedbe teh predpisov je veljalo, da sta se zakonca obravnavala ločeno, če sta imela vsak svoje premoženje. Po novih določilih pa se je status zaščitenega kmeta priznal ženi le, če se je tudi, njenemu možu priznal tak status, in če so njuni obdavčeni dohodki izvirali pretežno iz kmetijske dejavnosti.

Uredba je prinesla pojasnila oziroma omejitve glede obsega obdelovalnih zemljišč. V maksimum se je vračunavalo osebno posestvo kmeta; pa tudi posestvo njegove žene in otrok, če so živeli z njim v skupnem gospodinjstvu.

Spremenili so se tudi predpisi glede izdajanja potrdil o tem, kdo je kmet v skladu z namenom uredbe. Tudi po novi uredbi so izdajali potrdila občinski uradi, vendar sta bila postopek in oblika strožje predpisana. Obrazec potrdila je določal poseben pravilnik, ki ga je izdal minister za kmetijstvo in je stopil v veljavo 30. oktobra 1934 (Z8). Uredba je naložila občinskim organom dolžnost, da pred izdajo potrdila pri-skrbijo uradne podatke o višini obdavčenih dohodkov prosilca pri pristojni davčni upravi. Občinsko potrdilo tudi po novi uredbi ni bilo dokončno, ampak je imela vsaka zainteresirana stranka možnost zahtevati preizkus resničnosti pri sreskem načelniku. O pritožbi zoper odločbo sreskega načelnika je odločal ban, njegova odločitev pa tudi ni bila dokončna. Dopustna je bila pritožba na upravno sodišče, ki je bilo za Dravsko banovino v Celju. Dejstvo, da je uredba dovoljevala pravdo pot, pa je pomenilo, da je zoper sodbo upravnega sodišča bilo možno vložiti pritožbo pri Državnem svetu v Beogradu, ki je dokončno rešil vprašanje o potrdilu. Dokazno breme je nosil dolžnik.

Vprašanje, komu pripada status kmeta, je imelo za izvajanje kmečke zaščite eksistenčni značaj. Zato je bilo povsem upravičeno, da je uredba z novimi predpisi uvedla možnost, da se sporno vprašanje rešuje pred upravnim sodiščem. Res je, da se je na ta način podaljšal čas izdaje dokončne odločbe, vendar je bila s tem dana večja možnost, da so se vsestransko proučile trditve prizadetih strank.

Nova uredba je obdržala razlikovanje med dolgovi pri zasebnikih in dolgovi pri denarnih zavodih (v Sloveniji predvsem pri zadrugah). Spremenjeno pa je bilo določilo, ki je določalo način odplačevanja. Uredba je natančno določila, koliko plača dolžnik na račun dolga in koliko na obresti. Ta predpis je bil zelo potreben, ker je bila prejšnja uredba (Z6) nejasna in je povzročala različno razumevanje in s tem veliko nepotrebne in zamudnega računanja (5).

3. člen uredbe je določal obrestno mero za dolgove pri denarnih zavodih 6 % (pred tem povprečno 6,02 % (5)), hkrati pa je predpisal odplačilni načrt A, iz katerega je bilo razvidno, koliko plača dolžnik v posameznih letih za vsakih 100 din dolga.

ODPLAČILNI NAČRT A

Leto	Glavnica	Anuiteta	Od tega 6 % obr.	Odplačilo dolga	Ostanek dolga
1.	100,00	7,00	6,00	1,00	99,00
2.	99,00	8,00	5,94	2,06	96,94
3.	96,94	9,00	5,82	3,18	93,76
4.	93,76	10,00	5,63	4,37	89,39
5.	89,39	12,00	5,36	6,64	82,75
6.	82,75	12,00	4,96	7,04	75,71
7.	75,71	14,00	4,54	9,46	66,25
8.	66,25	14,00	3,97	10,03	56,22
9.	56,22	16,00	3,37	12,63	43,59
10.	43,59	16,00	2,62	13,38	30,21
11.	30,21	16,00	1,81	14,19	16,02
12.	16,02	17,00	0,98	16,02	—
		151,00	51,00	100,00	

Prvi odplačilni obrok je bilo treba plačati najkasneje do 15. novembra 1935, ostale anuitete pa do 15. novembra vsakega leta.

Za dolgove pri ostalih upnikih (zasebnikih) je uredba določala 3,5 % obresti za čas od 23. novembra 1933 do 15. novembra 1934 in odplačilni načrt B.

ODPLAČILNI NAČRT B

Leto	Glavnica	Anuiteta	Od tega 3,5 % obr.	Odplačilo dolga	Ostane dolga
1.	100,00	6,00	3,50	2,50	97,50
2.	97,50	7,00	3,41	3,59	93,91
3.	93,91	8,00	3,28	4,72	89,19
4.	89,19	9,00	3,12	5,88	83,31
5.	83,31	10,00	2,92	7,08	76,23
6.	76,23	10,00	2,67	7,33	68,90
7.	68,90	12,00	2,41	9,59	59,31
8.	59,31	12,00	2,08	9,92	49,39
9.	49,39	12,00	1,73	10,27	39,12
10.	39,12	13,00	1,37	11,63	27,49
11.	27,49	14,00	0,96	13,04	14,45
12.	14,45	15,00	0,55	14,45	—
		128,00	28,00	100,00	

Roki za odplačevanje anuitet so bili določeni enako kot za dolgove pri denarnih zavodih.

Tudi nova uredba je dopuščala možnost, da se je dolžnik dogovoril z upnikom za ugodnejše pogoje odplačevanja — tako glede obresti kot rokov. Če je bila dogovorjena daljša doba odplačevanja, je ta dogovor veljal, pri tem pa se ni upošteval dogovor o obrestih, če so bile te višje od 6 % pri denarnih zavodih oziroma 3,5 % pri zasebnikih.

Casa plačevanja obresti uredba ni natančno določila. Možno je bilo enkratno plačevanje ali pa v obrokih, skupno najkasneje do 15. novembra tekočega leta. Za mesečne dolgove pri denarnih zavodih je moral dolžnik plačati obresti med letom v dveh tromesečjih, ki jih je lahko izbral sam.

Zadnjega možnega plačilnega dne uredba ni spremenila, pač pa je plačilo prvega obroka prestavila za eno leto naprej. Tako je prvi obrok zapadel v plačilo 15. novembra 1935. S tem se položaj za dolžnike ni bistveno spremenil, saj so morali v letu 1934 plačati ravno toliko, kolikor je znašal prvi obrok po stari uredbi (Z6), namreč 6 %.

Določil je bil tudi način izračunavanja dolga. Res je, da so posamezna letna odplačila po novem odplačilnem načrtu naraščala zmerneje, in tudi samo izračunavanje je bilo lažje. To je bilo pomembno, ker so na ta način preprosti ljudje lažje prišli do končnih števil. Tako so kmetje natančno vedeli, kako morajo vračati svoje dolgove.

Določila glede porokov in solidarnih dolžnikov (tudi če le-ti niso bili kmetje) so vsebinsko ostala nespremenjena, prav tako predpisi glede upnikovega nesprijetja menice. Ugodnost predčasnega plačila je bila ukinjena, oziroma je uredba ne pozna. S tem je odpadla skrb slovenskih zadrug, saj je 2 % odbitek v primeru predčasnega plačila resno ogrožal obstoj manjših kreditnih zadrug, ki niso razpolagale z velikimi rezervami, iz katerih bi se krila ta izguba.

Nova uredba je bila v primeru dolžnikove neizpolnitve obveznosti bistveno strožja. Če dolžnik ni plačal letnega obroka dolga v tridesetih dneh od dne dospelosti, je bil upnik upravičen ta obrok prisilno izterjati. Dolžnik, od katerega so izterjevali tri zaporedne letne anuitete po izvršilni poti, je izgubil pravico do zaščite.

Tudi določila, ki so urejala manjše kmečke dolgove, so se z novo uredbo spremenila, in to glede višine dolgov, kot tudi časa vrnitve. Zaščiteni kmetje, ki niso z enim ali več dolgovi skupaj dolgovali več kot 2000 din (prej 1200 din), so morali ta dolg vrniti v štirih letih (prej treh) v enakih letnih obrokih s 6 % obrestmi. Rok zapadlosti prvega obroka je bil 15. november 1935. V letu 1934 pa so morali dolžniki upniku plačati 6 % obresti od glavnice. Če je vsota vseh dolgov preseгла določeno višino, je smel dolžnik dolgove odplačevati po dvanajstletnem odplačilnem načrtu.

Glavna sprememba v zvezi z zavarovanjem terjatev in izvršilnim postopkom je bila, da sodišče ne sproži postopka po uradni dolžnosti, temveč le na zahtevo strank. Torej je ustavilo nedovoljeno izvršbo premoženja zaščitenega kmeta le na zahtevo kmeta, ne pa po uradni dolžnosti, četudi je bilo sodišču znano, da je dolžnik zaščiten kmet. Dolžnik je bil po uredbi dolžan izdati upniku na njegovo zahtevo vknjižbeno dovoljenje za zavarovanje njegovih terjatev. Če tega kmet ni storil, je bil upnik upravičen zahtevati tako zavarovanje v nepravdnem postopku pri pristojnem sodišču.

Nova uredba ni prinesla novosti glede nezakonitih obresti, prav tako je v glavnem ostal nespremenjen obseg privilegiranih terjatev. Izjema so bile terjatve Privilegirane agrarne banke, ki so bile z novimi predpisi izvzete iz zaščite. Spremenjeno je

bilo tudi določilo o sodnih stroških. Kmet je po novem moral povrniti upniku stroške za odvetnika, kadar je bilo zastopanje odvetnika obvezno — to je bilo v pravih nad 12.000 din. Hkrati so bili nepismeni kmetje oproščeni plačevanja taks za overovitve podpisov.

Uredba je v splošnem nedvomno znatno izboljšala položaj upnika, ni pa izpolnila pričakovanj kmetov, ki so zaradi težkih gospodarskih razmer pričakovali več olajšav, nekateri celo delno ali popolno črtanje dolgov.

Na podlagi 16. člena uredbe o zaščiti kmetov je kmetijski minister 5. novembra 1934 predpisal pravilnik o izvajanju uredbe (Z9), ki naj bi omogočil usklajeno in pravilno izvajanje obravnavane uredbe o zaščiti kmetov.

Z 2. februarjem 1935 je stopila v veljavo uredba o spremembah in dopolnitvah uredbe o zaščiti kmetov (Z10). Z njo se je spremenila obrestna mera, in sicer s 6 % na 4 % za dolgove pri denarnih zavodih, in s 3,5 % na 1 % za dolgove pri zasebnikih.

Ker so kmetje le deloma poravnali svoje obveznosti do 15. novembra 1934 oziroma 15. decembra istega leta, bi to pomenilo zelo veliko sodnih izterjatev. Tako bi se lahko zgodilo, da bi zaradi neplačila razmeroma malenkostnega zneska prišlo na dražbo celotno dolžnikovo — kmetovo posestvo (8). Da se je to preprečilo, je vlada z novo uredbo o spremembah in dopolnitvah določila, da se plačilo obresti za leto 1934 odloži do 1. septembra 1935.

Zelo pomembno določilo nove uredbe, predvsem za zadruge, je vseboval 5. člen, ki je določal, da uredba o zaščiti kmetov ne velja za terjatve kmetijskih (»zemljoradniških«) zadrug in njihovih zvez. Katere so te zadruge, naj bi določil kmetijski minister. To vprašanje se ni zastavljalo v Srbiji in drugih delih države, kjer so bile zadruge stanovsko opredeljene. V Sloveniji pa so obstajale gospodarske zadruge, katerih člani so bili različnih poklicev. Zveza slovenskih zadrug v Ljubljani je na ta položaj v Dravski banovini opozorila s spomenico, ki so jo poslali kmetijskemu ministrstvu v Beograd. V njej je Zveza zavzela stališče, naj se zaradi specifičnih razmer v Sloveniji ne delajo razlike med posameznimi zadrugami, in naj se izvamejo vse zadruge, ne glede na to, kakšen naziv nosijo. V Sloveniji so bili namreč v vseh zadrugah močno zastopani kmetje. Napovedani pravilnik je izšel 25. marca 1935 (Z11); in v njem so upoštevali predlog slovenske Zadrugne zveze. Pravilnik je pooblaščal zadrugne zveze, da v enem mesecu (do konca aprila 1935) sestavijo odplačilni načrt, po katerem naj bi kmetje odplačevali dolgove pri svojih zadrugah (9). Ta načrt je v Sloveniji sprožil polemiko, češ da ne prinaša rešitve. Pri samem oblikovanju načrta so zveze zadrug za anketo pritegnile k sodelovanju zadruge — članice, in na ta način tudi kmete same, ki so bili člani zadrug. V tem načrtu je bila določena obrestna mera 6 % — a to je bil le maksimum. Zadruge so lahko obračunavale tudi nižje obresti, če je to dopuščalo njihovo bilančno ravnovesje. Odplačilna doba je bila 12 let — zopet kot najkrajši predpisani čas (10).

Zadrugištvo je po svojih močeh želelo pomagati dolžnikom, a za svojo likvidnost so zadruge, razumljivo, tudi morale skrbeti.

Za preproste kmečke ljudi je bilo samo razumevanje uredbe ter pravic in dolžnosti, ki izhajajo iz nje, težko; zato je tednik Slovenski gospodar v svoji Knjižnici izdal brošuro Zaščita kmetov v Jugoslaviji. V njej so bili zbrani vsi predpisi z veljavnimi tolmačenji in pravilnikom za izvajanje (10).

3.5. Uredba o zaščiti kmetov z 8. oktobra 1935

Ministrski svet je 8. oktobra 1935 predpisal novo uredbo o zaščiti kmetov (Z13), ki je stopila v veljavo z dnem objave v Službenih novinah. Kljub zagotavljanju vlade in kmetijskega ministrstva, da bo izdana trajna zakonska ureditev, se pričakovanja niso uresničila. Nova uredba je bila le deloma nova, saj so bile mnoge določbe nespremenjene in prevzete iz prejšnje uredbe (Z7). Vendar je nova uredba vsebovala tudi veliko novih predpisov, in to ne le takih, ki so bile izboljšave ali spremembe v zakonodajno-tehničnem smislu, marveč tudi takih, ki so uvajali novo ureditev razmerja med dolžniki in upniki.

Tudi uredba z dne 8. oktobra 1935 je delila kmečke dolgove v stare in nove, glede na čas nastanka. Še vedno je bil mejni datum 20. april 1932. Zaščito so uživali le stari dolgovi, nastali pred tem dnevom. Ponovno je bilo definirano, kaj se pojmuje kot kmečki dolg in da so obveznosti glavnega dolžnika, porokov in solidarnih dolžnikov enake, pri zadnjih dveh seveda šele tedaj, ko so le-ti morali izpolniti svoje obveznosti.

Problem, ki se je pojavljal kot rdeča nit ves čas zakonskega urejanja kmečke zaščite in njenega izvajanja, je bilo določevanje, kdo je kmet in kdo kot kmet lahko uživa zaščito. Uredba je natančno določila, da lahko olajšave pri odplačevanju dolgov uporabljajo le osebe, ki so bile v času zadolžitve in v času vračanja dolga kmetje. Dokazno breme je nosil dolžnik sam. Določila, kdo je kmet, so bila v celoti prevzeta iz prej veljavnih predpisov. Novost je bila, da je status kmeta pripadal tudi uživalcem

plodov, izakupnikom; vsem, ki obdelujejo tujo zemljo in izpolnjujejo splošne pogoje, in spolovinarjem. To so bile osebe, ki so vzele posestvo ali zemljišča v zakup z dogovorom, da bodo plačevale zakupnino s tem, da bodo odstopile lastniku polovico vseh pridelkov. Zaščito so uživale tudi osebe, ki so poleg kmetijstva opravljale obrtno, trgovsko ali gostilničarsko dejavnost, če so izvirali njihovi obdavčeni dohodki iz kmetijske dejavnosti. Potrdila so izdajala občinska oblastva, ki so morala potrdilo izdati v 14 dneh. V primeru, da občina ni izdala potrdila pravočasno, je na zahtevo dolžnika sresko sodišče zahtevalo izdajo. Po novi uredbi potrdila niso presegala upravna oblastva (sresko načelstvo ali banska uprava), temveč sodišča.

Tudi nova uredba — tako kot prej veljavna — obravnava upnike različno. Ločuje dolgove pri denarnih zavodih in dolgove pri zasebnikih. Kmetje, ki so bili zadolženi pri denarnih zavodih, so morali po uredbi plačati svoj dolg v 12 letih, računano od 16. novembra 1935 naprej po odplačilnem načrtu »A«. Prvi obrok je bil plačljiv do 15. novembra 1936, ostali pa do 15. novembra vsakega leta. Anuiteta za prvo leto je bila 6 % dolga in se je povečevala z vsakim nadaljnjim letom tako, da bi zadnji, dvanajsti obrok znašal 16,5 % dolga. Z odplačilnim načrtom je bilo natančno določeno, kolikšen del obroka je dolg, in kolikšen del so obresti, ki so se obračunavale po 4,5 % obrestni meri. Ostalim upnikom se je odplačevalo po odplačilnem načrtu »B«, ki je predvideval anuitete od 4 % do 14,9 % dolga v dvanajstem letu odplačevanja, z 1 % obrestmi. Izrecno je bilo določeno, da morajo dolžniki, ki še niso plačali obresti za leto 1934 (ki so zapadle v plačilo 15. novembra 1934 in kasneje 1. septembra 1935) plačati le-te najkasneje do 15. novembra 1935.

Posledice neizpolnitve obveznosti oziroma neplačila obrovov so v novi uredbi ostale nespremenjene. Enomeseda zamuda je dajala upniku možnost, da je svoj dolg sodno izterjal. Trikratno zaporedno neplačanje je povzročilo izgubo zaščite.

Uredba je v 4. členu uvedla novost, da predpisi nove uredbe sploh ne veljajo za terjatve kmetijskih zadrug in njihovih zvez. Te so svoje terjatve od kmečkih dolžnikov izterjevale po določbah, ki so jih za zadruge predpisale njihove zveze. Te odplačilne načrte zadrug je odobril kmetijski minister. Novi način obravnavanja terjatev kmetijskih zadrug je bil nujno potreben. V njem je bilo zadrugam dano priznanje in zupanje, da bodo v okviru lastnih možnosti in dane svobode v izjemnem stanju same izterjevale od kmeta — dolžnika (12).

Ta člen uredbe je posredno razveljavil odplačilni načrt Zveze slovenskih zadrug v Ljubljani, Zadružne zveze in Zveze gospodarskih zadrug za Jugoslavijo v Ljubljani z dne 15. maja 1935 (9), saj je bila razveljavljena uredba 2. februarja (Z10), na kateri je načrt temeljil (12). Vendar je kmetijsko ministrstvo stari odplačilni načrt naknadno pustilo v veljavi (15).

Glavna novost in poudarek uredbe je vseboval 5. člen, ki je urejal znižanje kmečkih dolgov. Ta možnost je bila dana le zaščitenemu kmetu — dolžniku, katerega skupni dolgovi (nastali pred 20. aprilom 1932) so znašali nad polovico vrednosti njegovega celotnega premoženja. Kdor je hotel doseči znižanje svojih dolgov, je moral s posebnim predlogom pri sreskem sodišču uveljaviti svojo zahtevo. Na podlagi vloženega predloga se je uvedel poseben postopek za cenitev vrednosti prosilčevega premoženja. Po izvršeni cenitvi in presoji je sodišče, če je ugotovilo, da je prosilčev predlog utemeljen, izdalo odločbo, s katero so se prosilčevi dolgovi zmanjšali na 50 % vrednosti njegovega premoženja. S tem se je občutno izboljšalo dolžnikovo premoženjsko stanje, na drugi strani pa znatno poslabšal položaj upnikov. Ker je bilo to resnično nesprejemljivo, je država obljubila, da bo za odpisane kmečke dolgove v višini med 50 % in 80 % vrednosti dolžnikovega premoženja s posebnim zakonom odredila pravično državno odškodnino. Uredba je torej napovedala nov poseben zakon, ki naj bi določal odškodnino samo za odpisane dolgove od 50 % do 80 % vrednosti dolžnikovega premoženja. To je pomenilo, da se odpisani dolgovi preko 80 % celotnega dolžnikovega premoženja niso vračali iz državnih sredstev, temveč se jih je črtalo brez kakršnekoli odškodnine v škodo upnika. Pomemben je bil odstavek, ki je predpisoval, da se pri zniževanju dolgov obdrži vrstni red vknjižb oziroma z vknjižbo zavarovanih terjatev v zemljiški knjigi, in to nasproti dolžniku kot tudi državi. Po poplačilu vseh delno odpisanih oziroma znižanih vknjiženih terjatev pa se je ostanek razdelil sorazmerno med nezavarovane upnike.

Druga olajšava, ki jo je uredba omogočala dolžnikom, katerih dolgovi so znašali več kot 20 % vrednosti njihovega premoženja, je bila poravnava. Dolžnik, ki ni zmozel vračanja dolga po odplačilnem načrtu, je smel zahtevati na sodišču, da se mu podaljša rok plačila in znižajo obresti. V takem primeru je bilo sodišče dolžno, da je skušalo doseči poravnavo med strankami, in to z odstopom imovine, znižanjem dolga ali obrestne mere, podaljšanjem roka plačila ali na drug način. Za doseglo poravnave je bilo potrebno soglasje vseh upnikov. V primeru, da poravnava ni uspela, je lahko sodišče samo, če je spoznalo, da dolžnikovi dohodki ne dopuščajo odplačevanja po odplačilnem načrtu, odobrilo dolžniku podaljšanje roka odplačevanja do največ 25 let

v enakih letnih obrokih, z znižanjem obrestne mere s 4,5 % na največ 2 %. To olajšavo so lahko izkoristili tudi tisti dolžniki, katerim se je dolg odpisal na 50 % vrednosti njihovega premoženja. Ta določila za zadrage niso veljala, razen če jih je odobrila pristojna zveza zadrug, kar je bilo razvidno iz obvezujočega zadružnega odplačilnega načrta. Uredba pa je predvidevala tudi možnost poravnave.

Upnik je imel možnost od sodišča zahtevati, da dolžniku, ki je lahko izpolnil svoje obveznosti v krajšem roku, kot je bil predpisan z odplačilnim načrtom, skrajša odplačilne roke. To je bilo dopustno le, če dolžnikovi dolgovi niso znašali več kot 20 % njegovega premoženja, njegovi dohodki pa so to dopuščali. Sodišče je lahko po prosti presoji skrajšalo odplačilni rok, a ne na manj kot šest let, predhodno pa je bilo treba ugotoviti dolžnikovo premoženjsko stanje. Skrajšanje roka je veljalo le za upnika, ki je to zahteval pri sodišču.

Uredba je predvidevala dolžnikovo nezmožnost plačila zaradi posledic elementarnih nesreč (slana, toča, poplave, suša, požar, škoda, ki so jo povzročili škodljivci in bolezni). Na dolžnikovo prošnjo je sodišče po poprejšnjem zaslišanju dolžnika, in upnika in presoji navedenih dokazov in obveznega izvedenskega mnenja pristojnega banskega strokovnega organa odložilo prisilno plačilo celotnega obroka ali dela anuitete, največ do enega leta. Ta olajšava se je zaradi navedenih razlogov lahko tudi večkrat ponovila.

Zavarovanje terjatev se z novo uredbo ni spremenilo, nova je bila le določba, ki je upniku dovoljevala zahtevati zavarovanje, če dolžnik tega ni zmož, od porokov ali solidarnih dolžnikov.

Terjatve, ki so uživale izjemen položaj in na katere se določbe uredbe niso nanašale, so ostale enake. Le dolgovi, ki so bili zavarovani z zastavo, so uživali izjemen položaj. Še vedno so bile iz zaščite izvzete terjatve Narodne banke, Državne hipotekarne banke in Privilegirane agrarne banke. Nova je bila določba, ki je denarnim zavodom dovoljevala, da v mejah svojega delovnega področja izdajajo posebne določbe o olajšavah za dolžnike, na katere bi se sicer nanašala zaščita.

Tudi po novi uredbi je izgubil zaščito dolžnik, kateremu se je dokazalo, da je odtuževal ali obremenjeval svoje imetje z namenom, da bi oškodoval svojega upnika. Kmet — dolžnik, ki je po uveljavitvi uredbe, torej po 8. oktobru 1935, zmanjšal svoje imetje tako, da je s tem povečal odstotek svojega dolga preko polovice vrednosti svojega celotnega premoženja, tudi ni bil deležen olajšav znižanja dolga.

Vsi pravni posli, ki jih je predvidevala uredba, so bili oproščeni plačevanja taks, razen upnikove zahteve po skrajšanju roka.

15. novembra 1935 je izšla še dopolnilna uredba, ki ni vsebovala vsebinskih novosti, temveč le predpise tehničnega značaja (Z12).

Uredba je predvsem s svojimi določbami o znižanju dolga povzročila na Slovenskem veliko strokovnih razprav, pa tudi razburjanja. To je bilo razumljivo, saj je izvajanje novih predpisov ogrožalo obstoj marsikatere slovenske kreditne zadruge. Na eni strani naj bi zadruge del dolgov odpisale, po drugi strani pa polno izplačevale hranilne vloge s pripadajočimi obrestmi. Oboje pa seveda ni bilo možno. Položaj dolžnika kmečkih zadrug je bil svojstven. Vsak dolžnik je bil član zadruge, s tem pa je hkrati jamčil za vse njene obveznosti. Zato je bilo popolnoma razumljivo, da so zadrage pri urejanju kmečke zadolženosti uživale poseben položaj.

Zveza slovenskih zadrug je takoj, ko je izšla uredba, z okrožnico obvestila vse svoje članice o nastalem položaju. Obenem jih je povabila, naj sporočijo svoje predloge, kako naj bo sestavljen plačilni načrt. Na to okrožnico je Zveza prejela različne in zelo zanimive odgovore vseh članic. Anketa je pokazala, da je bilo 72 % zadrug za dvanajstletno odplačilno dobo, skoraj polovica članic Zveze je predlagala 6 % obrestno mero, nekatere celo 4,5 % ali 5 %, le dve zadrugi, ki sta delali z denarjem, izposojenim od drugih denarnih zavodov, sta predlagali več kot 6 % obresti. Enoglasno so se zadrage izrekle proti odpisu dolgov in sodni poravnavi, razen če bi država v celoti poravnala nastale primanjkljaje. Te zahteve so izhajale iz dejstva, da bi morebitni odpis dolgov, brez polne državne odškodnine, resno ogrožal obstoj marsikatere kmetijske kreditne zadruge ali pa onemogočil njihovo uspešno delovanje. Zadrage so poudarjale, da imajo obveznosti do svojih vlagateljev, v pretežni meri malih kmetov, ki imajo pravico do izplačevanja vloženi sredstev (17).

Na podlagi mnenj in zahtev zadrug je uprava Zveze na skupni seji 24. oktobra 1935 sklenila, da odplačilni načrt (9) ostane v veljavi, in so ga le delno popravili, pa še to formalno.

Slovenski zadružniki so v težki situaciji, v kateri so se znašli, iskali možnosti za lastno poslovanje in izhod iz krize, hkrati pa so izdali na praktičnih izkušnjah utemeljeni predlog za trajno reševanje kmečke prezadolženosti (20).

K uredbi sta bila izdana avtentično tolmačenje (Z23) in dopolnilna uredba (Z16), ki je predpisala odložitve vseh prisilnih prodaj in drugih izvršilnih ukrepov do prvega oktobra 1936. Ti predpisi niso veljali za zadruge, saj so le-te na podlagi uredbe z 30. novembra 1935 (Z13) uživale poseben položaj (19).

3.6. Uredba o likvidaciji kmetских dolgov

Takoj ob izdaji uredbe o zaščiti kmetov leta 1935 (Z13) je bilo jasno, da pereče vprašanje kmečkih dolgov, z nadaljnjim moratorijem, ki ga je uredba uvedla, ni bilo dokončno rešeno, temveč ponovno samo odloženo. Vse to je povzročilo, da je spremljala pripravo dokončnih zakonskih rešitev hrupna razprava. »Ponovila se je stara pesem: nasprotujoči si predlogi s strani dolžnikov in upnikov, konference, protesti. Čimbolj so se bližale priprave h koncu, tem živahnije so bile akcije posameznih interesnih skupin« (22).

Rezultat vseh prizadevanj je bila uredba o likvidaciji kmetских dolgov (Z17), ki jo je predpisal ministrski svet 25. septembra 1936. Z dnem objave v Službenih novinah 26. septembra 1936 je stopila v veljavo.

Uredba je v petnajstih mesecih doživela veliko bistvenih sprememb, dopolnitev in avtentičnih tolmačenj (Z18). Pravosodni minister je izdal 28 avtentičnih tolmačenj, 33 je bilo sprememb in dopolnitev (23). Izšla pa sta tudi dva pravilnika k uredbi (Z19).

Že ime uredbe same pojasnjuje, kakšen namen je z njo imel uredbodajalec. Z njo so v vladi hoteli končno rešiti vprašanje kmečke zadolženosti in kmečke zaščite, ki je bila neprestano od leta 1931 na dnevnem redu vladnih sej. Rešitve, ki jih je uvedla nova uredba o likvidaciji kmečkih dolgov, so se bistveno razlikovale od vseh dotratnih bolj ali manj uspešnih poskusov.

Tudi po novi uredbi (Z17) se niso bistveno spremenila določila, ki obravnavajo in opredeljujejo pojem kmeta, ki je bil z uveljavitvijo uredbe o razdolžitvi deležen ugodnosti nove ureditve o razdolžitvi. Kmet v smislu uredbe je bila vsaka fizična oseba, ki ji je bilo kmetijstvo glavni poklic in je obdelovala zemljo sama ali s člani svoje družine, po potrebi pa tudi z najeto delovno silo. Razpoznavni element je bil obdavčeni dohodek (in ne davki). Obdavčeni dohodki so morali izvirati predvsem iz kmetijstva (poljedelstvo, vinogradništvo, sadjarstvo, vrtnarstvo, živinoreja ipd.). Zemljiški maksimum je bil 50 ha »ornih«, za obdelovanje sposobnih zemljišč. Pri rodbinski zadruzi je bila največja dovoljena površina obdelovalnih zemljišč znižana z 200 ha na 100 ha. V maksimum se je vštevala osebna posest kmeta in posestvo njegove žene in otrok, če so živeli skupaj v hišni skupnosti. Po dopolnilni uredbi z dne 30. decembra 1937 (Z24) se je gozd štel za obdelovalno zemljišče.

Uživalci, zakupniki in spolovinarji, ki so obdelovali tuja zemljišča, a so izpolnjevali ostale pogoje, so prav tako po uredbi imeli status zaščitenega kmeta. Spremenila se niso določila glede mladoletnih otrok kmetov, kmečke zapuščine, viničarjev, bajtarjev in kajzarjev, kmečkih obrtnikov in kmetov, ki so se ukvarjali še z dopolnilnimi pridobitnimi dejavnostmi.

Pogoji, ki jih je postavila uredba za priznanje statusa kmeta, so morali biti izpolnjeni v času zadolžitve (pred 20. marcem 1932) in v času razdolžitve (26. septembra 1936 — ko je uredba stopila v veljavo).

Dokaz o tem, da so bili izpolnjeni zakoniti pogoji za priznanje statusa kmeta, je na zahtevo upnika ali drugega interesenta (npr. poroka) moral priskrbeti dolžnik sam. Postopek za pridobitev takega občinskega potrdila je ostal nespremenjen. Hkrati je uredba predvidevala tudi možnost, da je upnik sam brez vednosti ali morebiti celo proti volji dolžnika zahteval od občinskega oblastva izdajo potrdila.

V zvezi s tem se zastavlja vprašanje, kakšen položaj so imeli dolžniki, ki so sicer izpolnjevali vse formalne pogoje za kmečke dolžnike po uredbi, so pa izgubili zaščito, npr. po določilih zadružnega odplačilnega načrta ali zaradi trikratnega neplačevanja letnih obrokov po prejšnjih predpisih. Takih primerov uredba ni uredila, tudi pravilniki in avtentične razlage ne (Z18, Z19). Že definitivno izgubljena pravica ni mogla z novo uredbo sama po sebi ponovno oživet. Kdor je dokončno, po tedaj veljavnih predpisih, izgubil status zaščitenega kmeta, ni z novo uredbo samo po sebi ponovno pridobil zaščitenega položaja. Vendar se iz 21. člena uredbe lahko sklepa, da je uredbodajalec uveljavljal drugačno stališče. Ta člen je namreč določal, da mora denarni zavod (npr. zadruga) preden izroči vse listine Privilegirani agrarni banki, zahtevati pri sodišču ustavitve vseh sodnih dejanj, začetih zaradi obravnave terjatve. Isto je lahko zahteval tudi dolžnik sam. Ker je lahko denarni zavod sprožil pravdni postopek le proti dolžniku, ki je izgubil kmečko zaščito, sledi iz tega, da je uredba nudila zaščito tudi tistim dolžnikom, ki so jo sicer že izgubili (22).

Po uredbi so bili kmečki dolgovni vse obveznostni zasebnopravnega značaja v denarju, ki so nastale pred 20. aprilom 1932, ne glede na to, iz katere osnove so dolгови

izvirali. Ni bilo pomembno, ali jih je kmet dolgoval kot glavni dolžnik ali kot porok. Solidarni dolžnik ali porok, četudi ni bil kmet, je jamčil za obveznosti kot glavni dolžnik — kmet. Njegova obveznost pa se je obravnavala kot dolg šele tedaj, ko je moral svojo obveznost dejansko izpolniti.

Uredba je natančno opredelila, kaj niso v zaščito zajeti kmečki dolgovi:

- dolgovi kmetov, če skupaj niso presegli 250 din;
- dolgovi kmetov, če so skupaj presegli 500.000 din (s tem so bili mišljeni vsi dolgovi, ki jih je imel dolžnik pri kateremkoli upniku, ne pa morda samo pri zadrugi (22). Če je dolg presegal najvišji dovoljeni znesek, se presežek nad 500.000 din ni štel za zaščiteni kmečki dolg, in so zanj veljala splošna pravna pravila (Z22);
- javne davščine in z zakonom predpisane pristojbine;
- blagovni dolgovi do 500 din, nastali po 20. oktobru 1931, če se niso spremenili v menične dolgove;
- dolgovi, ki so bili kriti z ročno zastavo;
- alimentacijske terjatve, ki so izvirale iz dolžnikove dolžnosti vzdrževanja;
- terjatve, ki so izvirale iz kaznivih dejanj;
- terjatve za plačo (meždo) oseb, zaposlenih v dolžnikovem gospodinjstvu ali gospodarstvu;
- terjatve obrtnikov do 500 din za opravljena obrtniška dela po 20. oktobru 1931, če priznanice, obveznice in druge listine, v katerih se je navajalo, da izvira dolg iz nakupa blaga (4. alineja) ali iz opravljenega obrtniškega dela, niso dokazovale, da je terjatev res nastala na taki osnovi;
- obveznosti, ki so izvirale iz dedovanja ali nasledstvenih pogodb katerekoli vrste (darilna pogodba, izročilna pogodba ipd.). Novi lastnik je po uredbi užival olajšave ob prenosu imetja ali dela premoženja osebe, ki je bila kmet, to pa le, tedaj, če se je izvršil prenos po dedovanju in če je bil tudi novi lastnik kmet;
- terjatve siromašnih upnikov, ki niso imeli zadostnega premoženja ali drugih dohodkov za nujno vzdrževanje. Tako stanje je na upnikovo zahtevo ugotavljalo pristojno sresko sodišče, ki je o tem odločalo dokončno.

Posebni predpisi so veljali za terjatve Državne hipotekarne banke in Privilegirane agrarne banke, seveda pa so bile izzete tudi terjatve Narodne banke. Uredba je prepuščala Narodni banki, da v obsegu svojih pristojnosti posebej določa o olajšavah tistim svojim dolžnikom, na katere bi se uredba sicer nanašala.

Uredba je predpisala postopek za ugotavljanje višine kmečkega dolga (4. člen). Uredbodajalec je posegel nazaj na dan, po katerem so se delili kmečki dolgovi na stare in nove, torej na 20. april 1932. Po uredbi je bil vsak dolg sestavljen iz dveh delov. Prvi del je sestavljala glavnica dolga po stanju 20. aprila 1932, k njej so se prištele tudi neplačane dogovorjene obresti, a ne več kot po 12 % letno, in to do mejnega datuma. Drugi del dolga pa so znašale obresti od 21. aprila 1932 do 15. novembra 1936 v višini, ki je bila dovoljena in priznana po dotedanjih predpisih. Sem so sodili tudi morebitni pravnomočno prisojeni pravdni in izvršilni stroški od 20. aprila 1932 dalje, dejanski izdatki za zavarovalne premije, javne davščine, takse za vpis hipoteke ali zaznambe ter vsa ostala plačila, ki jih je opravil upnik namesto dolžnika. Ta razdelitev je bila zela pomembna, ker je bil le prvi del — glavnica in obresti do 20. aprila 1932 — osnova za znižanje dolga. Drugi del je v celoti ostal nespremenjen — neznižan.

5. člen uredbe je predpisoval, kako se ureja odpisovanje dolgov kmetov, katerih posestvo je presegalo dovoljeno površino — 50 ha in pri rodbinskih zadrugah 100 ha — obdelovalnih zemljišč, ne glede na višino skupne obremenitve čez 500.000 din. Skupna vsota dolga, izračunana po predpisanem postopku, se je brez znižanja razdelila na skupno število hektarov obdelovalnih zemljišč, in dolžnik je odplačal tisti del dolga, ki je odpadel na 50 ha oziroma 100 ha. Če je znašal dolg na 1 ha več kot 3000 din, je odplačal dolg v petnajstih letih, če je znašal dolg na 1 ha od 500 do 3000 din, pa v desetih letih s 4,5 % obrestmi. Teh terjatev Privilegirana agrarna banka ni prevzela. Dolžnik, ki je hotel uporabiti te olajšave, je moral to sporočiti v dveh mesecih upnikom in zahtevati določitev, katere parcele se vštevajo v površino 50 ha oziroma 100 ha. Način določanja parcel je predpisal kmetijski minister sporazumno z ministrom za trgovino in industrijo s pravilnikom (Z19).

Glavne določbe glede odpisovanja in odplačevanja so vsebovala poglavja od II do VII. Kmetje so svoje pri zavarovalnih zavodih, ustanovah delavskega in nameščenskega zavarovanja, ustanovah, ki so upravljale s pupilarnim denarjem, cerkvenih skladih ter drugih kulturnih in prosvetnih ustanovah vračali po odplačilnem načrtu v dvanajstih letih s 3 % obrestmi letno. Stanje dolga se je ugotavljalo po vrednosti dolga na dan, ko je uredba stopila v veljavo, po predpisanem postopku.

ODPLAČILNI NAČRT za 100 din dolga

Število let, preteklih od dne 15. 11. 1936	Plačilni rok do	Obresti	Odplačilo	Ostanek dolga
0	15. 11. 1936	3,00	—	100,00
1	15. 11. 1937	2,79	7,01	92,99
2	15. 11. 1938	2,58	7,22	85,77
3	15. 11. 1939	2,35	7,45	78,32
4	15. 11. 1940	2,12	7,68	70,64
5	15. 11. 1941	1,88	7,92	62,72
6	15. 11. 1942	1,64	8,16	54,56
7	15. 11. 1943	1,38	8,42	46,14
8	15. 11. 1944	1,12	8,68	37,46
9	15. 11. 1945	0,86	8,94	28,52
10	15. 11. 1946	0,58	9,22	19,30
11	15. 11. 1947	0,30	9,50	9,80
12	15. 11. 1948	—	9,80	—
skupaj		20,88	100,00	

Glavne določbe za zadrge in druge denarne zavode je vsebovalo III. poglavje uredbe. Mišljene so bile kreditne zadrge vseh oblik, ki so smele po svojih pravih dajati kredite kmetom — članom. Izrecno pa so bile izključene nabavne in potrošniške zadrge. Zveze zadržug so prišle v poštev, če so imele neposredne pravne odnose s kmečkimi dolžniki.

Kmečke dolgove je od zadržug in drugih denarnih zavodov prevzela Privilegirana agrarna banka, in s tem so kmetje prenehali biti dolžniki zadrge ali denarnega zavoda, in so postali dolžniki omenjene ustanove. To je pomenilo centralizacijo kmečkih dolgov v vsej Jugoslaviji, kar je bila senčna stran uredbe o likvidaciji kmečkih dolgov.

Zadrge so morale prek svojih revizijskih zvez izročiti Privilegirani agrarni banki v treh mesecih, torej najkasneje do 26. decembra 1936, s posebnim seznamom vse upniške listine o kmečkih dolgovih, skupno z listinami o izvedenih zavarovanjih (zemljiškknjižni sklepi), supergarancijami, zavarovalnimi policami, protesti in vsemi ostalimi spisi, na katere je bilo vezano dokazovanje, pa tudi vse podatke o nepremičninah zavezanih strank. Ker s tem povezanega dela zadrge v treh mesecih niso zmogle, je finančni zakon za leto 1937/38 (Z22) podaljšal rok do 1. junija 1937.

Uredba je izrecno določala, da so se z izročitvijo prenesle vse pravice iz takih terjatev na Privilegirano agrarno banko, ki je s tem pridobila vse upniške in ostale pravice. Tako je postala imetnica vseh zastavnih pravic dotedanjih upnikov v istem vrstnem redu, ne da bi opravila kakršnakoli posebna dejanja, to pomeni, ne da bi istočasno vlagala kakšne zemljiškknjižne predloge.

Privilegirana agrarna banka je po uredbi imela izrecno pravico, da se na podlagi dobljenih listin še dodatno zemljiškknjižno zavaruje za celotni prevzeti dolg. Vse obremenitve, vpisane v času od 27. septembra 1936 do 26. septembra 1937 na nepremičnine odstopljenih kmečkih dolžnikov so imele vrstni red za njo. Uredba je dala Privilegirani agrarni banki še drugo izjemno pravico. Vse dolžniške listine kmečkih dolžnikov, po katerih je bilo zamujeno opravilo kakšnega pravnega dejanja, ki ga je predpisovalo obče pravo (npr. protest, notifikacija, izmenjava listin, vložitev tožbe ipd.), po zakonih in uredbah o zaščiti kmetov (Z1, Z3, Z4, Z5, Z6, Z7, Z10, Z12, Z13, Z16), zaradi katere so upniki izgubili kakšno pravico, so obdržale svoje veljavnost in popolno obveznost, kakor da zamude sploh ni bilo. Vse prvotno zavezane osebe so na podlagi te zakonske fikcije ostale zavezane po teh listinah, dokler se dolg ni popolnoma izplačal.

Privilegirana agrarna banka je pregledala, ali imajo vse njej izročene upniške listine pravno vrednost, in preizkusila, ali sodijo prevzeti dolgovi pod predpise uredbe.

Po opravljenem preizkusnem postopku je Privilegirana agrarna banka odobrila izračun o višini dolgov posameznih dolžnikov. Od pravega dela dolga (glavnica in neplačane obresti do 20. aprila 1932) so se odbile že po knjigah dokončno odpisane terjatve, če le-te niso bile zadostno zavarovane s hipoteko. Tako dobljena vsota se je nato znižala za 25 %. Temu znižanemu znesku so se prištele še terjatve drugega dela dolga (obresti od 21. aprila 1932 do 15. novembra 1936, pravnomočni prisojeni pravdni in izvršilni stroški, dejanski izdatki za zavarovalne premije ipd.). To 25 % znižanje so bile dolžne kriti zadrge in drugi denarni zavodi, kar je pomenilo za te ustanove znižanje njihovih dejanskih rezerv in hudo obremenitev (Z1, Z2). Če sredstva denarnega zavoda niso dopuščala kritja teh 25 % denarnih dolgov, je razliko financirala državna blagajna z državnimi obveznicami, ki so se 3 % obrestovale ter naj bi se amortizirale

v 20 letih. Privilegirana agrarna banka je izdala, potem ko je ugotovila vsoto terjatev, vsakemu posameznemu denarnemu zavodu potrdilo o višini terjatev v tekočem računu. Besedilo in obliko potrdila je predpisal finančni minister. Priznane terjatve denarnih zavodov proti Privilegirani agrarni banki naj bi se izplačale v štirinajstih letih s 3 % letnimi obrestmi v enakih letnih anuitetah. Prvi rok izplačila je bil 31. december 1937. Za redno odplačevanje terjatev denarnim zavodom se je pri Privilegirani agrarni banki ustanovil sklad za odplačevanje kmečkih dolgov, ki ga je upravljal upravni odbor banke. V ta sklad so se stekala sredstva, zbrana z letnimi obroki, ki jih je Privilegirana agrarna banka prek davčne uprave in Poštne hranilnice prejela od kmetov — dolžnikov, vsi ostali prejemki iz obveznosti dolžnikov in sredstva iz proračunske dopolnitve enoletnega obroka.

Privilegirana agrarna banka je bila z uredbo pooblaščenca za izdajanje bonov, s katerimi je denarnim zavodom vračala njihove terjatve na podlagi izračuna. Ti boni so se uradno imenovali Bon za odplačilo kmetijskih dolgov pri PAB in so služili ustanovam — bivšim kmečkim upnicam, da so si priskrbele denarna sredstva. S temi boni pa so kmetje, ki so po uredbi postali dolžniki Privilegirane agrarne banke, plačevali banki svoje dolžniške obroke.

Ce dolg kmeta, izračun po predpisanem postopku, ni presegal 25.000 din, se je znižal za 50 %. Tako znižanje je izvršila Privilegirana agrarna banka na podlagi prejetih listin in podatkov. Dolg, ki pa je presegal 25.000 din, se je znižal največ za 30 %. Pri takem zniževanju se je upoštevalo premoženjsko stanje dolžnika in ocenjevalo razmerje dolga.

Dolžnik, katerega dolg je presegal polovico vrednosti njegovega celotnega premoženja v času likvidiranja dolga, je smel zahtevati znižanje dolga za polovico. Taka zniževanja dolgov so izvrševala okrajna sodišča, ki so bila za dolžnike krajevno pristojna. Rok za vložitev take zahteve je bil 2 meseca, kasneje pa ga je finančni zakon za leto 1937/38 (Z22) podaljšal do 1. junija 1937. Ko je sodišče izdalo sklep o znižanju in je ta postal pravnomočen, ga je sodišče vročilo Privilegirani agrarni banki, ki je izvedla znižanje v skladu s sodnim sklepom. Tako znižane dolgove so dolžniki odplačevali Privilegirani agrarni banki s 4,5 % letnimi obrestmi v dvanajst letnih obrokih. Prvi obrok je došel v plačilo s 1. novembrom 1936, ostali pa istega dne vsakega tekočega leta.

Vsem ostalim dolžnikom je Privilegirana agrarna banka znižala dolgove (prvi del) za 25 %. Te dolgove so morali dolžniki odplačevati v dvanajstih letnih obrokih s 5 % obrestno mero.

Vsi dolžniki so svoje anuitete plačevali pri pristojnih davčnih upravah. Po seznamih, ki jih je poslala Privilegirana agrarna banka davčnim oblastvom, so ta obremenila ustrezne dolžnike z letnimi obroki. V primeru neplačila so davčne uprave takoj sprožile izvršilni postopek, izvršilne stroške po zakonu o neposrednih davkih pa je nosil dolžnik.

Davčna oblastva so ločeno vknjiževala pobiranje dolžniških anuitet, pobran denar so takoj, najkasneje pa do 20. decembra vsakega leta izročila Poštni hranilnici.

Dolžnikom pri Državni hipotekarni banki, ki so v času do 20. aprila 1932 najeli dolgoročna posojila, se je znižala obrestna mera na 4,5 %, rok za plačilo se je podaljšal na 32 let od dne prvotne zadolžitve. Tudi za dolžnike Državne hipotekarne banke je uredba predvidevala zniževanje dolgov v primeru prezadolženosti (na 50 % celotnega premoženja).

Dolžniki, ki so bili zadolženi pri zasebnih upnikih, naj bi svoje dolgove, ki so izvirali iz nakupa blaga na up ali iz izvedenega obrtniškega dela, poplačevali v dvanajstih enakih letnih obrokih brez obresti. Prvi obrok je bil plačljiv 1. novembra 1936. Dolgovi iz ostalih pravnih razmerij so se znižali za polovico. Tako znižani znesek s prištetimi obrestmi (drugi del dolga) so odplačevali v dvanajstih letih s 3 % obrestmi. Prvo anuiteto je bilo treba plačati 15. novembra 1936.

Uredba je predvidevala tudi pravne posledice morebitnega ravnanja dolžnika z namenom, da oškoduje upnika. Za taka dejanja je bila predpisana kazen, če po kazenskem zakoniku (Z14) dejanje ni bilo strožje kaznivo, do 6 mesecev zapora in v denarju do 10.000 din. Hkrati je tak dolžnik izgubil vso zaščito iz uredbe.

Z uredbo o likvidaciji kmečkih dolgov je prišlo vprašanje razdolžitve kmeta po štirih letih v novo fazo. Z njo se je bistveno spremenil položaj zadolženih kmetov kot tudi upnikov zaščitenih kmečkih dolžnikov. Na eni strani je nova ureditev globoko posegla v interese upnikov, kar zagotovo ni moglo ostati brez posledic za celotno gospodarsko življenje v državi (22). Na drugi strani pa je bilo z njo rešeno eno najtežjih socialnih vprašanj, ki je dolga leta močno motilo gospodarstvo ter vznemirjalo tako denarne zavode kot tudi njihove vlagatelje (21). To sta tudi ocenili, ki sta se najpogosteje pojavljali pri avtorjih, ki so tedaj v različnih strokovnih člankih ocenjevali urejanje kmečke zadolženosti.

Rešitev kmečke zadolženosti, ki jo je prinesla nova uredba, je v precejšnji meri prizadela slovenske kmetijske in kreditne zadrage, predvsem pa so se v težkem po-

ložaju znašle manjše ustanove, »čebelice in pionirke ljudskega varčevanja in ugodnega kmečkega kredita« (21). Zato so Zveze slovenskih hranilnic in posojilnic in Zadruga zveza sestavile predlog o spremembah in dopolnitvah uredbe s 26. septembra 1936, ki so ga poslale vladi ter slovenskim senatorjem in poslancem v narodni skupščini (24), hkrati pa je Zadrugi vestnik, glasilo Zveze slovenskih zadrug v Ljubljani, objavil navodila in nasvete, kako v praksi izvajati predpise nove uredbe (25).

Ker je po uredbi o likvidaciji kmečkih dolgov (Z17) drugi del dolga (obresti od 21. aprila 1932 do 15. novembra 1936 v višini, ki je bila dovoljena in priznana po dotedanjih predpisih, morebitni pravnomočno prisojeni pravdni in izvršilni stroški od 20. aprila 1932 dalje idr.) ostal neznižan, je bil končni rezultat za zadruga vendarle nekoliko ugodnejši (22), saj so zadruga krile le polovico odpisanega dolga. Zahtevana delitev kmečkega dolga je povzročila našim zadrugam in drugim denarnim ustanovam mnogo dela, saj je bilo treba pred odstopom terjatev Privilegirani agrarni banki in izročitvijo listin, vsak kmečki dolg pretresati skoraj od njegovega nastanka dalje ter ločiti, kaj je sodilo pod prvi del dolga in kaj ne. To sicer zamudno delo je na koncu zmanjšalo izgube denarnih zavodov.

4. PRIVILEGIRANA AGRARNA BANKA

Posebnost kmečkega posojila je, da kmetje nikdar ne zmorejo plačevati visoke obrestne mere. Kmet ni trgovec, da bi večkrat na leto obrnil obratni kapital, kmetijstvo ponavadi prodaja le enkrat na leto.

Ker je bila rentabilnost kmetijskih posestev v Kraljevini Jugoslaviji zelo nizka, je vsako plačevanje visokih obresti pomenilo uničevanje kmeta, njegove družine in posestva. Vendar je kmet nujno potreboval kredit, če je hotel slediti razvoju in modernizaciji kmetijstva. Kredit pa je bil za kmeta tudi edina možnost napredka (29).

Po zgledu francoskih Caisses de credit mutuel agricole po zakonih iz leta 1920, ki so kmetom nudile dolgoročne kredite celo s 3 % obrestmi, je leta 1925 izšel jugoslovanski zakon o kmetijskem kreditu (Z30). Osrednji zavod, ki je bil ustanovljen po tem zakonu, je bila Direkcija oziroma Ravnateljstvo za kmetijski kredit. Ta naj bi s državnimi sredstvi posloval na deloma zadruga organizirani podlagi. Ravnateljstvu naj bi država dala na razpolago 500 milijonov din, dodaten stalen vir sredstev pa naj bi prinašala polovica čistega letnega dohodka državne razredne loterije. Načrt, ki ga je predvideval zakon o kmetijskem kreditu, ni uspel in je »žalostno propadel in požrl državi težke milijone. Vzrokov je bilo več. Prvi je pač ta, da se francoskih razmer ne da kar prestaviti na naša tla. Drugi vzrok so bile zlorabe, ki so jih v naših razmerah vsi pričakovali. Vse se je zanašalo na državo. Vsa taka posojila so se smatrala kot darila, ki jih ne bo treba več vrniti. Pokazalo se je pri vseh teh zadrugah jasno, da kjer ni svobode, tudi ni pravega čuta za odgovornost« (29).

Ostanke Ravnateljstva za kmetijski kredit je reševala Privilegirana agrarna banka, ki je bila ustanovljena leta 1929 z zakonom o Privilegirani agrarni banki (Z25). Novo ustanovljena banka je po 68. členu zakona prevzela vse pravne posle Direkcije oziroma Ravnateljstva, ki se je s tem zakonom ukinilo.

Naloga Privilegirane agrarne banke je bila, tako kot njene predhodnice, dajanje posojil kmetom, kmetijskim zadrugnim kreditnim organizacijam, zadrugam in podobnim ustanovam.

Namen Privilegirane agrarne banke je bil koristen predvsem za južne kraje Jugoslavije, saj je banka nudila kredit po 6 % obrestni meri, kar je bilo za tiste kraje nekaj izjemnega. Za Slovenijo ter slovenske kmete in denarne zavode Privilegirana agrarna banka do prevzema kmečkih dolgov ni bila pomembna, saj so tako nizko obrestno mero za posojila nudile pretežno vse denarne ustanove v Dravski banovini. Šele s prevzemom kmečkih dolgov po uredbi o likvidaciji (Z17) je Privilegirana agrarna banka leta 1937 odprla svojo podružnico v Ljubljani (32).

Do 1. junija 1937 je Privilegirana agrarna banka prevzela kmečke dolgove in z odstopljenimi terjatvami postopala po uredbi o likvidaciji kmečkih dolgov (Z17). Končne številke prevzetih dolgov so bile precej manjše kot se je pričakovalo. To je bilo predvsem zaradi dolžnikove možnosti, da se je lahko z dotedanjim upnikom dogovoril, da ostane še naprej njegov dolžnik, ter zaradi ostrih predpisov o priznavanjih statusa zaščitenega kmeta, ki je bil pogoj za ugodnosti, ki jih je vsebovala uredba (30).

Delovanje Privilegirane agrarne banke so poleg zakona (Z25) urejale še dopolnilni zakoni (Z26) in uredba o Privilegirani agrarni banki, ki je izšla leta 1933 (Z27).

5. UREJANJE KMEČKE ZADOLŽENOSTI

Zakonodaja, ki se je ukvarjala s kmečko zadolženostjo, se je v času leta 1932, ko je izšel prvi zakon, ki je urejal to tematiko, do leta 1936, ko je uredba o likvidaciji kmečkih dolgov dokončno uredila to vprašanje, spreminjala.

5.1. Razvoj in težnja zakonodaje

Prvi trije zakoni (Z1, Z3, Z4) so uzakonili odložitev plačila vseh kmečkih dolgov. Kasnejši predpisi so uveljavljali različne načrte odplačevanja od bolj strogih z višjo obrestno mero, do preglednih, natančnih in z nizkimi obrestmi.

Prva uredba (Z6) je vsebovala odplačilni načrt, po katerem so bili prvi obroki v dvanajstletni odplačilni dobi majhni, šele v drugi polovici so presegli desetino glavnice. Druga uredba o zaščiti kmetov (Z7) je ločevala odplačilni načrt za dolgove pri denarnih zavodih in dolgove pri zasebnikih. To ločevanje so obdržali vsi kasnejši predpisi.

Zadnja uredba o likvidaciji kmečkih dolgov (Z17) pa je uveljavila polovično črtanje dolgov in odplačevanje preostalega dolga v dvanajstih letih.

5.2. Obrestna mera

Zelo pomembne so bile določbe glede obresti. Zakon o zaščiti kmetov (Z1) je dovoljeval največ 6 % obresti. Uredba iz leta 1933 (Z6) je določala povprečno 5 % obresti za dolgove pri zasebnikih in povprečno 6,02 % obresti za dolgove pri denarnih zavodih. Druga uredba (Z7) je znižala obresti na 3,5 % za zasebnike in 6 % za denarne zavode. V letu 1935 je uredba o zaščiti kmetov (Z13) predvidevala 1 % obresti za zasebnike in 4,5 % za denarne zavode. Zadnja dokončna ureditev kmečke zadolženosti, ki jo je vsebovala uredba o likvidaciji kmečkih dolgov pa je uveljavljala 3 % obresti za dolgove pri zavarovalnicah, ustanovah delavskega in nameščenskega zavarovanja in podobnih zavodih; za dolgove, ki jih je prevzela Privilegirana agrarna banka 4,5 obresti in za dolgove pri zasebnikih 1 % obresti.

5.3. Zaščiteni kmetje

Vsi predpisi so varovali in reševali le kmete, ki jim je bil priznan status zaščitenega kmeta. Tudi glede statusa kmeta in pogojev zanj so se le-ti spreminjali predvsem v smislu strožjega obravnavanja in natančnejšega določanja upravičencev kmečke zaščite.

Po zakonu o zaščiti kmetov (Z1) so bili kmetje osebe, ki so same ali s člani svoje družine obdelovale svojo zemljo in je izviral njihov obdavčeni dohodek pretežno iz kmetijstva. Zemljiški maksimum je znašal 50 ha, pri rodbinskih zadrugah 150 ha. Potrdila o statusu kmeta so izdajale občine.

Prva uredba (Z6) je pojem zaščitenega kmeta razširila tudi na osebe, ki so obdelovale tujo zemljo in je bil to njihov glavni poklic (npr. viničarji). Prav tako so zaščito pridobili člani družine, ki so se ukvarjali s postranskimi pridobitnimi dejavnostmi, če je njihova družina obdržala znake kmeta. Za uživanje zaščite je bil pomemben obstoj statusa kmeta le v času zadolžitve. Zemljiški maksimum se je pri družinskih zadrugah povečal na 200 ha.

Druga uredba (Z7) je natančneje uredila položaj poročene žene in otrok posestnika. Če so živeli z njim v skupnem gospodinjstvu, se je premoženje žene in otrok vštevalo v zemljiški maksimum. Strožji je bil tudi postopek za pridobivanje potrdil.

Tretja uredba iz leta 1935 (Z13) je postavila zahtevo, da je status kmeta moral obstajati v času zadolžitve in v času vračanja dolgov. Zaščita se je razširila tudi na uživalce plodov, zakupnike in spolovinarje. Potrdila so v končni instanci presojala upravna sodišča.

Uredba o likvidaciji kmečkih dolgov (Z17) je spremenila zemljiški maksimum pri družinski zadrugi na samo 100 ha.

5.4. Privilegirane terjatve

Vsi zakonski akti so vsebovali predpise o privilegiranih terjativah, ki so uživale poseben položaj in so bile izvzete iz izvajanja zaščitnih predpisov. To so bile terjatve Narodne banke, Državne hipotekarne banke, Privilegirane agrarne banke, javne datjatve, terjatve, ki so izvirale iz kaznivih dejanj, alimentacijske terjatve in konzumni dolgovi. Do 20. decembra 1932 so zadruge skupaj z drugimi privilegiranimi zavodi imele izjemen položaj. Po zakonu o podaljšanju veljavnosti zakona o zaščiti kmetov (Z4) pa je le Narodna banka ohranila izjemen položaj. Vendar so kmetijske zadruge z uredbo iz leta 1934 (Z7) ponovno pridobile zaščiten položaj in zanje predpisi niso veljali. Vprašanje odplačevanja dolgov pri teh zadrugah je urejal odplačilni načrt, ki ga je odobril kmetijski minister. Uredba o likvidaciji kmečkih dolgov (Z17) je uvedla novost le v tem, da so bili iz zaščite izvzeti dolgovi kmeta, če so skupaj znašali manj kot 250 din ali če so presegli 500.000 din.

6. PO LIKVIDACIJI KMEČKIH DOLGOV

Z uredbo o likvidaciji kmečkih dolgov kmetje niso bili zadovoljni, ker so po štiri letih urejanja in objubljanja pričakovali večje odpise (29). Mnogi prezadolženi kmetje tudi znižanih obrokov, ki so jih začeli plačevati leta 1937, niso zmogli plačati, in zopet so se zadolževali pri zasebnikih (34).

Zaščiteni kmetje so bili nezadovoljni tudi zaradi prekratkih rokov odplačila. V krizi so namreč cene pridelkom padle na tretjino prejšnje cene, in kmetje so pričakovali vsaj takšno znižanje tudi pri dolgovih. Ker je bilo veliko dolgov porabljenih v neproduktivne namene, je odplačevanje anuitet nujno moralo obtičati. To se je zgodilo pri tretjem obroku.

Kmetje dolžniki so plačali do 26. oktobra 1939 v milijonih dinarjev (2):

Podružnica PAB	Izročeni dolgovi (skupaj)	Izplačane anuitete		
		1937	1938	1939
Beograd	1502	76	75	24
Zagreb	536	27	19	6
Sarajevo	378	9	10	4
Ljubljana	466	31	26	14
Skupaj: 2882		143	130	48

Prva dva obroka so kmetje še plačali z večjo ali manjšo točnostjo, posamezne pokrajine pa so tu pokazale velike razlike. Posebne razmere v Sloveniji, kjer sta bila davčna uprava in zemljiška knjiga neprimerno bolj urejeni kot v južnih delih države, so povzročile, da je mehanizem razdolžitve prej in popolneje stekel. Ljubljanski podružnici Privilegirane agrarne banke je po treh letih poslovanja preostalo v končni pregled in prevzem le dva odstotka prijavljenih dolgov (35). V državnem povprečju pa banka večine prijavljenih dolgov do leta 1939 še ni niti pregledala. To je pomenilo, da se dolgovi niso odplačevali. Medtem ko je slovenski kmet že leta 1937 začel odplačevati anuitete, jih kmet na jugu še ni niti začel plačevati leta 1939.

Težavo je za kmete pomenilo tudi to, da so po likvidaciji postali dolžniki Privilegirane agrarne banke, ki jim je bila tuja in je niso bili vajeni.

Tudi kmečke zadruge, pomemben posojilodajalec kmetom, so bile močno prizadete. Vsak denarni zavod je po uredbi utrpel pri vsakem kmetu v breme svojih lastnih rezerv, obstoječih 26. septembra 1936, 25 % kmečkega dolga, ki je obstajal 20. aprila 1932. To je pomenilo prehodu obremenitev predvsem za manjše zavode na podeželju, ki so imeli nad 75 % kmečkih posojil (30).

Rešiti je bilo treba tudi problem likvidnosti denarnih zavodov, saj so vlagatelji upravičeno zahtevali izplačila vlog, posebno tam, kjer jih že več let niso mogli dvigniti. V Sloveniji je imelo tak interes skoraj 400.000 oseb, ki so imele svoje vloge pri denarnih zavodih vseh vrst. Izplačilne omejitve pri posameznih, a številnih denarnih zavodih, ki so se uvedle po letu 1931, so vplivale na zmanjšanje vlaganja in zbiranja narodnega kapitala v denarnih zavodih, kar je škodovalo razvoju celotnega gospodarstva (31).

Uredba o likvidaciji kmečkih dolgov je kljub določenim pomanjkljivostim uspešno, a le začasno zaščitila kmete in olajšala vračanje dolgov. Dokončno uspešnost vseh ukrepov pa ni mogoče ocenjevati, saj je izvajanje uredbe prekinila vojna.

7. VIRI

UL = Uradni list kraljevske banske uprave Dravske banovine. — SL = Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine. — Z1 = Zakon o zaščiti kmetov in uveljavitvi poedinih predpisov zakona o izvršbi in zavarovanju SL 1932/33. — Z2 = Pojasnilo k zakonu o zaščiti kmetov in uveljavitvi poedinih predpisov zakona o izvršbi in zavarovanju SL 1932/69. — Z3 = Zakon o podaljšanju veljavnosti zakona o zaščiti kmetov in uveljavitvi poedinih predpisov zakona o izvršbi in zavarovanju SL 1932/85. — Z4 = Zakon o podaljšanju veljavnosti zakona o zaščiti kmetov in uveljavitvi poedinih predpisov zakona o izvršbi in zavarovanju SL 1932/104. — Z5 = Uredba o izpremembah in dopolnitvah zakona o zaščiti kmetov in uveljavitvi poedinih predpisov zakona o izvršbi in zavarovanju SL 1933/72. — Z6 = Uredba o zaščiti kmetov SL 1933/97. — Z7 = Uredba o zaščiti kmetov SL 1934/72. — Z8 = Pravilnik o obrazcu potrdila, o tem da je kdo kmet SL 1934/90. — Z9 = Pravilnik k izvajanju uredbe o zaščiti kmetov SL 1934/90. — Z10 = Uredba o izpremembah in dopolnitvah uredbe o zaščiti kmetov SL 1935/13. — Z11 = Pravilnik ministra za kmetijstvo k izvajanju uredbe o zaščiti kmetov SL 1935/33. — Z12 = Uredba o izpremembah člena 3 uredbe o izpremembah

bah in dopolnitvah uredbe o zaščiti kmetov SL 1935/51. — Z13 = Uredba o zaščiti kmetov SL 1935/82. — Z14 = Kazenski zakonik SL 1929/75. — Z15 = Zakon o prisilni poravnavi izven konkurza SL 1930/53. — Z16 = Dopolnilna uredba k uredbi o zaščiti kmetov SL 1936/4. — Z17 = Uredba o likvidaciji kmetjskih dolgov SL 1936/79. — Z18 = Avtentična tolmačenja uredbe o likvidaciji kmetjskih dolgov SL 1937/34, 67, 89, 100 in SL 1938/1, 7, 10, 18, 20, 24, 28, 43, 47, 49, 61, 78, 85, 88, 98. — Z19 = Pravilnik k uredbi o likvidaciji kmetjskih dolgov SL 1936/91 in SL 1937/1. — Z20 = Uredba o izpremembah in dopolnitvah uredbe o likvidaciji kmetjskih dolgov SL 1938/2. — Z21 = Načrt za amortizacijo 3 % obveznic SL 1938/2. — Z22 = Finančni zakon za leto 1937/38 SL 1937/31. — Z23 = Avtentično tolmačenje uredbe o zaščiti kmetov SL 1936/10. — Z24 = Dopolnilna uredba k uredbi o likvidaciji kmetjskih dolgov SL 1938/2. — Z25 = Zakon o Privilegirani agrarni banki UL 1929/49. — Z26 = Sprememba in dopolnitve zakona o Privilegirani agrarni banki UL 1930/49 in SL 1931/35, 83. — Z27 = Uredba o Privilegirani agrarni banki SL 1933/15. — Z28 = Uredba o zaščiti kreditnih zadrug in njihovih zvez SL 1933/100. — Z29 = Uredba o kmetjskih menicah SL 1933/50. — Z30 = Uredba o spremembah in dopolnitvah uredbe o kmetjskih menicah SL 1934/41, SL 1936/2, SL 1937/4 in SL 1938/1. — Z31 = Zakon o kmetijskem kreditu UL 1925/66.

8. LITERATURA, na katero se sklicujem v besedilu

TiG = TEHNIKA IN GOSPODARSTVO. — ZV = ZADRUŽNI VESTNIK. — 1 = SCHAUER D.: Zakon o zaščiti kmetov. ZV 1932/12, str. 177. — 2 = BRATKO I.: Kmetjski dolgovi. TiG 1939/9-10, str. 225 in 1940/1-2, str. 28. — 3 = KREK J. E.: Knjižica za ljudstvo. Izbrani spisi, Ljubljana 1923. — 4 = SCHAUER D.: Ureditev odplačevanja kmetjskih dolgov. ZV 1933/12, str. 177. — 5 = SCHAUER D.: Nova uredba o zaščiti kmetov. ZV 1934/8, str. 122. — 6 = Pojasnilo k uredbi o zaščiti kmetov. ZV 1934/2, str. 23. — 7 = SCHAUER D.: Izvajanje uredbe o zaščiti kmetov. ZV 1934/12, str. 179. — 8 = SCHAUER D.: Nova sprememba kmetjske zaščite. ZV 1935/2, str. 21. — 9 = Odplačilni načrt. Kako bodo zadruge izterjale kmetjske dolgove. ZV 1935/5, str. 76. — 10 = TRČEK F.: K odplačilnem načrtu za zaščitene kmete. ZV 1935/6, str. 81. — 11 = Zaščita kmetov v Jugoslaviji. Knjižnica Slovenskega gospodarja, Maribor 1934. — 12 = SCHAUER D.: Nova uredba o zaščiti kmetov. ZV 1935/10, str. 137. — 13 = SCHAUER D.: Po uveljavitvi nove uredbe o zaščiti kmetov. ZV 1935/12, str. 176. — 14 = Novi združni odplačilni načrt. ZV 1935/12, str. 178. — 15 = Zadrugištvo in nova kmetjska zaščita. ZV 1935/11, str. 161. — 16 = GOLJAR S.: Kmetjska zaščita. Pravni svetovalec, Ljubljana 1937, str. 286. — 17 = SCHAUER D.: Po uveljavitvi nove uredbe o zaščiti kmetov. ZV 1935/11, str. 176. — 18 = SCHAUER D.: Pojasnila k odplačilnem načrtu. ZV 1936/1, str. 5. — 19 = Dopolnilna uredba o zaščiti kmetov. ZV 1936/5, str. 76 in ZV 1936/6, str. 94. — 20 = Okrog kmečke zaščite. ZV 1936/8, str. 120. — 21 = Učinki in posledice razdolžitve kmetov. ZV 1936/10, str. 145. — 22 = Uredba o likvidaciji kmetjskih dolgov. ZV 1936/10, str. 147. — 23 = Uredba o likvidaciji kmetjskih dolgov z vsemi spremembami, dopolnitvami in avtentičnimi tolmačenji do 1. februarja 1938. Knjižnica Slovenskega gospodarja, Maribor 1938. — 24 = Še o razdolžitvi kmetov in zaščiti zadrug. ZV 1936/12, str. 177. — 25 = SCHAUER D.: Delo z novo uredbo. ZV 1936/12, str. 180. — 26 = O kmečki zaščiti. ZV 1936/8, str. 121. — 27 = KERENCIČ J.: Študij o naši vasi. Domačija. Zbrano delo, Maribor 1967, str. 101—141. — 28 = TRČEK F.: O razdolžitvi kmetijstva. ZV 1932/7-8, str. 105. — 29 = GABROVŠEK F.: Kmetijski kredit — za izboljšanje življenjskih pogojev našega kmetijstva. Poročilo o kmetijski anketi, ki se je vršila pri kraljevi bankski upravi Dravske banovine v Ljubljani od 30. maja do 3. junija 1938. Ljubljana 1938 — I. del, str. 83. — 30 = MURKO V.: Kaj čaka hranilnice in posojilnice po likvidaciji kmečkih dolgov? TiG 1936/37 / 9-10, str. 191. — 31 = MURKO V.: Potek likvidacije kmečkih dolgov in bodoči položaj naših denarnih zavodov in njihovih vlagateljev. TiG 1938/3-4, str. 76. — 32 = POTOČNIK D.: Slovensko denarništvo 1918—1938. Spominski zbornik Slovenije — ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije, Ljubljana 1939, str. 444. — 33 = VILFAN S.: Pravna zgodovina Slovencev. Ljubljana 1961, str. 490. — 34 = Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev — II. del. Ljubljana 1970, str. 643. — 35 = Slovenec, 5. november 1939, str. 4.

9. OSTALA UPORABLJENA LITERATURA

K = Kmetovalec. — ZV = Zadrugi vestnik. — MIKUŽ M.: Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917—1914, Ljubljana 1965. — ŽIVKOV S.: Agrarno zakonodavstvo Jugoslavije 1917—1941 — Socialni osnovi. Novi Sad 1976. — ŠLEBINGER J., MARENČIČ J.: Bibliografija slovenske kmetijske literature v letih 1919—1938. Ljubljana 1939. — TRČEK F.: Kako bodo uporabljeni deleži in rezerve za odpis kmetjskih dolgov. ZV 1936/11, str. 169. — TRČEK F.: Omejimo zadolževanje. ZV 1930/11, str. 165. — SCHAUER D.: Razdolžitev kmetov. ZV 1936/11, str. 164. — SCHAUER D.: Prva doba

našega zadružništva. Ljubljana 1945. — Dokončna rešitev kmetijskih dolgov. ZV 1936/9, str. 139. — Bančniki o kmetijskih dolgovih. ZV 1936/9, str. 142. — KREK J. E.: Črne bukve kmetijskega stanu. Izbrani spisi, Ljubljana 1923. — KOKALJ J.: Agrarna prenase-ljenost Slovenije. Književnost 1933, str. 225. — Kmetijstvo dravske banovine. Ljub-ljana 1933. — PREPELUH A.: Agrarna reforma. Ljubljana 1933. — URATNIK F.: So-cialni problemi slovenske vasi. Ljubljana 1938. — GOLJAR S.: Usoda zemljiških kup-čij, sklenjenih pred 20. aprilom 1932. K 1937, str. 27. — GOLJAR S.: Za kmeta ni več kredita? K 1938, str. 193. — GOLJAR S.: Z razrešitvijo kmetijskih dolgov ni nihče zado-voljen. K 1937, str. 10. — MAGAJNA F.: Ali se kmet sme posluževati kredita? K 1932, str. 18 in 34. — PUŠENJAK V.: Razdolžitev kmečkega stanu. Domoljub 1928, str. 528 in 565. — BASAJ J.: Načrt zakona o dolgovih in razdolžitvi kmeta. Narodni gospodar 1928, str. 179. — ŠTIBLER M.: Kmetiska posojila in PAB. Koledar Kmetijske matice 1930, str. 29. — DOLENC M.: Prispevek k zgodovini zenaštva med Slovenci. Šišičev zbornik 1929. — MURKO V.: Prvi mednarodni kongres za kmetijski kredit. Slovenec 1938, str. 249.

Zusammenfassung

DIE REGULIERUNG DER BAUERNVERSCHULDUNG IN KÖNIGREICH JUGOSLAWIEN

Mateja Maček

Der Zeitabschnitt nach der Weltwirtschaftskrise nach 1929, die auch Jugoslawien betraff, ist eine Zeit starker Bauernverschuldung, sogar Überschuldung der Landwirtschaft. Das war für das Königreich Jugoslawien sehr schwierig, da dieses überwiegend noch Agrarstaat war. Mit dem Problem der Bauernverschuldung musste sich dringend die Legislative befassen.

In der Zeit von 1932 bis 1936 wurden drei Gesetze und fünf Verordnungen erlassen, die den Bauernschutz regulierten, zunächst nur mit Verlängerung der Zahlungsfristen für zu tilgende Schulden. Schliesslich wurde mit der letzten Verordnung vom September 1936 vom Staat die Hälfte der Schulden erlassen. Die andere Hälfte sollten die Bauern in zwölf Jahresannuitäten begleichen mit gesetzlichen Zinsen die verschieden gestaffelt im Bezug auf die Art der Kreditanstalten — der Gläubiger — waren. Der Gesetzgeber schrieb genau vor, wer zum Bauernschutz berechtigt war. Wenn der Bauer nicht pünktlich die Raten samt den Zinsen bezahlte, konnte er den Schutz verlieren.

Die erlassenen Schulden übernahm der Staat durch die Privilegierte Agrarbank. Da die Kreditanstalten — Gläubiger — solange ihnen die erlassenen Schulden nicht rückerstattet wurden, leicht in Illiquidität geraten könnten, durften sie die Auszahlung der Spareinlagen drosseln, was den Wert dieser verringerte und Möglichkeiten der Bank Spekulationen eröffnete. Die ersten zwei Raten bezahlten die Bauern mehr oder weniger pünktlich. Hierbei zeigten sich in verschiedenen Gebieten des Königreichs grosse Unterschiede. So haben, besondere Bedingungen in Slowenien (Draubanat), vor allem wesentlich bessere Steuerverwaltung und geordnete Grundbücher dazu beigetragen, dass der Mechanismus der Bauernentschuldung besser anliefe als in den südlicheren bzw. östlicheren Banaten des Staates, wo dies nicht der Fall war. Während slowenische Bauern schon 1937 mit der Zahlung der Annuitäten begannen, wurden im staatlichem Durchschnitt die angemeldeten Schulden durch die Privilegierte Agrarbank 1939 nicht einmal durchgesehen, das bedeutet aber, dass entsprechende Raten nicht bezahlt wurden.

Beschlossene Massnahmen konnten trotz einiger Schwächen das Problem der Bauernverschuldung nur kurzfristig erleichtern. Da die Annuitäten zu hoch angesetzt waren, verursachte dies erneute Verschuldung bei privaten Gläubigern. Schon 1939 geriet die Abzahlung der Raten wegen der schlechten Ernte ins Stocken, danach wurde sie durch nahende und schliesslich durch wahre Kriegswirren unterbunden, so dass wirkliche Erfolge der Bauernentschuldungsmassnahmen nicht gewürdigt werden können.